

Historische Kring Diemen

Jaargang 32 – Nummer 1-2022

VERHALEN OVER DIEMEN DIE U ZULLEN VERBAZEN

IN DIT NUMMER:

SCHIPPER VERSUS AUTORITEITEN OVER TOLHEFFING, HET JODENMANUSSIE AAN DE ZEEBURGERDIJK, AANNEMER JAN GOEDHART, OPNIEUW LUYCKS, DE REDDING VAN DE ZEEHOEVE, VLIEGTUIGEN MAKEN NOODLANDING IN DIEMEN, BUURTFEESTEN AKKERLAND JAREN TACHTIG, VERGISPRENT RECHTGEZET, NIEUWS UIT 1952 EN DE KRACHT VAN DE BEELDBANK

Sinds november 2021 wordt de pui van de Vomar in het winkelcentrum, waar voorheen supermarkt Deen zat, fraai opgefleurd met een zogenoemde signing van historisch Diemen. De Historische Kring Diemen stelde met veel plezier de afbeeldingen beschikbaar. We hebben daar veel positieve reacties op gehad. Vooral het personeel van Salon van Diemen is blij met de mooie aanblik. (foto Wiard Krook)

INHOUD

• Voorwoord, <i>Taco ten Dam</i>	1
• Comedie aan de Bijlmer Tol, Corneles van Emmerik krijgt 50 cent boete voor keep in schalm en twee losse spijkers, <i>Alfred Bakker</i>	2
• Het Jodenmanussie (1741): De eerste joodse begraafplaats in Diemen, <i>Taco ten Dam</i>	7
• Aannemer Jan Goedhart (1903-1957), Wreed lot voor mooi bedrijf : gemengeld door financiële tegenslagen, <i>Hans Goedhart</i>	13
• Abraham haalde dertig jaar de mosterd in Diemen: Luycks, <i>Bert Roest</i>	18
• Van kringenwetboerderij tot sociaal centrum, Hilga Nijman en De Zeehoeve, <i>Frank Roos</i>	24
• In Memoriam Ellen van Meurs en Frans Deckers, <i>Ad Saan</i>	27
• Noodlandingen in Diemen, <i>Wiard Krook</i>	28
• Buurtfeesten op Koninginnedag in jaren tachtig in Diemen-Zuid, <i>Steven Dijk</i>	31
• Vergissing rond prent van Cornelis Pronk uit 1733 opgelost, <i>Alfred Bakker</i>	34
• Diemen in 1952: Het jaar dat de Diemer Courant tot veler spijt verdween, <i>Bert Roest</i>	36
• Reacties op de Beeldbank van de Historische Kring Diemen, <i>Wiard Krook</i>	38
• Prikbord, <i>Redactie</i>	40

Afbeelding voorzijde omslag: Diemen circa 1900, een van de oudste foto's van Diemerbrug, gezien vanuit het westen. De fotograaf is helaas niet bekend.

Links de Hartveldseweg met de rails van de Gooische Stoomtram. Voorts het stenen wachthuis van de Diemense Nachtwacht, later arrestantenlokaal voor dronken lieden. Achter de man met handkar het postkantoor. De grote paal was voor een in 1885 aangelegde ´telefonische geleiding´ tussen Amsterdam en Muiden voor de N.V. Gooische Stoomtram. Vervolgens de houten wagenschuur en inrijstal van herberg ´De Vergulde Wagen´, later bekend als café Vervetjes. Via de dubbele klapbrug over de Keulsche Vaart (Weespertrekvaart) passeren we de brugwachterswoning. Aan de overzijde de Wilhelminakade (nu Venserkade) met een groot woon- winkelblok. De kade werd ook wel Rabbikade genoemd naar de bouwer van dit complex. In 1950 werd aan de Venserkade de dienstwoning van de burgemeester gebouwd.

www.historischekringdiemen.nl
www.beeldbankdiemen.nl

opgericht 16 maart 1991

jaargang 32, nummer 1-2022

gratis voor leden

bestuur:

voorzitter: Ad Saan
secretaris: Peter Texier
penningmeester: Han Saan
bestuursleden: Irene van Eijk-Baars
Hans de Waardt

secretariaat:

Esplanada de Meer 160
1098 WP Amsterdam
tel. 020 695 41 40
petertexier@ziggo.nl

IBAN:

NL95INGB0001525866
Penningmeester HKD
Buitenlust 50
1111 JK Diemen
saan44@zonnet.nl

redactieadres:

Anne Frankstraat 13
1112 LL Diemen
t.ten.dam@planet.nl

redactieteam:

Alfred Bakker
Taco ten Dam
Wiard Krook

opmaak:

Danielle de Graaff

beeldredactie:

Wiard Krook

eindredactie:

Taco ten Dam

druk:

Onlineprinters.nl

Het lidmaatschap van de Historische Kring Diemen bedraagt € 22,50 per jaar. Leden ontvangen de HKD-Nieuwsbrief en minimaal tweemaal per jaar het verenigingsblad Historische Kring Diemen. Men kan lid worden door zich aan te melden bij het secretariaat.

ISSN 0929-9068

© 2022 **Historische Kring Diemen (HKD).**

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopieën of op enige andere wijze zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Deze uitgave werd met de meeste zorg samengesteld. Er kan echter door de Historische Kring Diemen (HKD) geen enkele aansprakelijkheid worden aanvaard voor de gevolgen van eventueel in deze uitgave voorkomende onjuistheden of onvolkomenheden. Waar wenselijk en mogelijk hebben wij de uitgever van foto's vermeld. Mocht iemand menen auteursrechten te hebben op een foto kan contact worden opgenomen met de uitgever van deze publicatie.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced or stored in a retrieval system or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without prior permission in writing by the publisher.

Op 10 maart overleed ons bestuurslid Ellen van Meurs volkomen onverwacht. Ex-bestuurslid Frans Deckers overleed op 19 maart. Ad Saan staat er in dit nummer bij stil.

Alfred Bakker kwam in de archieven het verhaal tegen van de provo-avant-la lettre Corneles van Emmerik en zijn strijd tegen de tofheffing aan de Weespertrekvaart. Zijn gevecht met de autoriteiten leverde een ware komedie op. Ook geeft Alfred opheldering over een prent die een verkeerde naam kreeg.

Begraafplaats Zeeburg, het Jodenmanussie in Amsterdam-Oost, kende in 1714 zijn begin op wat toen nog Diemense grond was. Taco ten Dam schildert in vogelvlucht de langdurige relatie tussen de joodse gemeenschap van Amsterdam en Diemen.

De Beeldbank Diemen heeft een geweldige verzameling foto's en afbeeldingen waaraan heel veel mensen, niet alleen Diemen-liefhebbers in heel Nederland, maar ook veel ex-Diemenaren over de hele wereld veel plezier beleven. Wiard Krook geeft toelichting. In een ander verhaal gaat Wiard in op twee spectaculaire noodlandingen van vliegtuigen in de jaren twintig.

Een oude bekende, Hans Goedhart, zocht naar de verhalen van zijn oom Jan die als aannemer en vakman het vertrouwen had van de beroemde architect Harry Elte. Een boeiend verslag van een carrière die veelbelovend begon, maar tragisch eindigde.

Wie Luycks zegt, zegt Diemen. Maar Luycks begon niet in Diemen. Bert Roest mocht meelezen in een familieboek en beschreef kort *the rise and fall* van een oeroud familiebedrijf. Niet het nieuws uit 1952 werd minder, maar wel de verslaggeving ervan in de lokale bladen. Bert Roest neemt u mee.

Frank Roos gaat in op de redding van de kringenwetboerderij De Zeehoeve en beschrijft de bemoeienis van Hilga Nijman. Door een toevallige ontmoeting met ex-veehouder Karel Hennipman maakte zij er werk van.

In het nieuwe Diemen-Zuid van de jaren tachtig zochten buurtbewoners naar mogelijkheden om elkaar te leren kennen. Steven Dijk was een van hen en blikt terug.

Zoals altijd hebben de inspanningen van onze fotoman Wiard Krook en onze creatieve lay-outer Danielle de Graaff geleid tot een fraai en indrukwekkend geheel.

Ik wens u veel lees- en kijkplezier.

Namens de redactie,

Taco ten Dam
Eindredacteur

CORNELES VAN EMMERIK KRIJGT 50 CENT BOETE VOOR KEEP IN SCHALM EN TWEE LOSSE SPIJKERS

Alfred Bakker

De aanleg van trekvaarten in de 17^e eeuw was een grote vooruitgang voor het transport in de Republiek. Het verkeer tussen Amsterdam en Weesp nam daardoor sterk toe na de aanleg van de Weesper trekvaart. De twee steden financierden hun investering en het noodzakelijke onderhoud via tolheffing, zoals bij de Bijlmer of Weesper Tol. Twee eeuwen later raakte het trekvaartsysteem echter achterhaald door ontwikkelingen op het gebied van vervoer te water en te land. Tolheffing raakte uit de gratie en riep toenemende weerstand op. Van de schippers die op Amsterdam voeren, ging Corneles van Emmerik in 1901 de strijd aan in Diemen. Wat was de inzet? Wie had welke belangen en wie waren de betrokkenen? Wat voor constructie was er op de plaats delict? En waar bevond die plaats zich precies?

Drie tollén

Het Octrooi dat de Staten van Holland in 1637 verleenden voor de aanleg van de Weespertrekvaart, hield ook de heffing van tol in, de zogenaamde watertol voor schepen. De Weespertrekvaart kwam gereed in 1639, drie jaar later gevolgd door de Muidertrekvaart.

In aanvulling op de watertol voor de schipper betaalden passagiers in de trekschuiten ook een tolbedrag per persoon en de bagage, de zogenaamde gabelle. Uiteraard moesten zij de bovendien de schipper betalen voor een 'kaartje'.

Voor het 'jagen' met paarden van de trekschuiten waren langs de vaart jaagpaden aangelegd, die net zoals de trekvaarten beheerd werden door de Commissarissen van het Zandpad. Al gauw ontwikkelden die jaagpaden zich tot landwegen voor lokaal transport. Vanaf 1650 stelde men een landtol in voor het vervoer over de zandpaden.

Zowel voor de water- als de landtol waren veel vrijstellingen. Zo hoefden de bewoners van de Bijlmermeer geen tol te betalen, net zoals de "dorps- en volksschuiten". De uitzondering voor trekschuiten zou tot de nodige controverses leiden.

Familie Van Emmerik sinds 18^e eeuw

Anders dan zijn naam doet vermoeden, kwam Corneles' oudst bekende voorvader niet uit Emmerich. Jan van Emmerik werd namelijk in 1737 in IJsselstein geboren. In 1780 was hij beurtschipper. Hij had bij zijn overlijden in 1790 te Nederhorst den Berg al iets van doen met de beurtvaart. Jan van Emmerik was toen namelijk knecht van Cornelis van Veeren, schipper op Amsterdam en Utrecht.

Zoon Gerrit kreeg na Jans dood een aanstelling om per trekschuit het traject Amsterdam-Nederhorst-Utrecht te beveren. Het beroep bleef in de familie. Gerrits zoon Jan, kleinzoon Hendrik en achterkleinzoon Cornelis (1850-1910) waren allen veerschipper. Corneles van Emmerik adverteerde in april 1900 met een dienstregeling. De 'Motorschroefboot' vertrok 's ochtends om zes uur uit Nederhorst den Berg, legde om 6.40 uur aan bij Weesp-Geinbrug, om 7.25 uur bij Diemen en arriveerde om acht uur bij het eindpunt aan de Amstel ter hoogte van de Bakkerstraat (bij het Rembrandtplein).

De dienstregeling hanteerde de 'Amsterdamsche tijd'. Dit was de meer praktische Midden-Europese tijd in plaats van de wettelijke 'Greenwich-tijd'. Een enkele reis over het hele traject kostte 40 cent, een retour 70 cent. Bagage was vrij tot een gewicht van tien kilo. Van Emmerik voer dus vanaf Nederhorst den Berg via de Vecht en Smal Weesp over de Weespertrekvaart, waarvan enkelen meenden dat het octrooi uit 1637 nog van kracht was. Van de drie tollén was de gabelle in 1868 in ieder geval verdwenen.

Handhaving

De manier waarop de landtol geheven werd, kan men zich goed voorstellen: er was een hek dat de tolgaarder kon sluiten. Van het Bijlmer tolhek zijn in 1787 prenten gemaakt. In dat jaar lag het tolhek korte tijd in de frontlinie met de Pruisen. Er was

AANKONDIGING
Verbeterde Trekschuitdienst van Nederhorst den Berg naar Amsterdam, via Nichtevecht en Diemen en omgekeerd.
Ondernemer **Cornelis van Emmerik**, Veerschipper te Nederhorst den Berg.
Het vervoer zal plaats hebben met een Motorschroefboot, aangevande 26 April 1900.
Hooftkantoor gevestigd in Nederhorst den Berg, Voorstraat A, no. 49.
De dienst zal voortloope gevestigd worden als volgt:

Op Maandag.	
Van Nederhorst den Berg voormiddag 6.— uur.	4.50
Dennerweg	4.20
Nichtevecht	4.40
Weesp—Gjebreg	5.20
Gaasperden	7.25
Diemen	8.—
Aankomst Amsterdam (Amstel bij Bakkerstraat)	5.— uur.
Van Amsterdam	5.35
Diemen	5.55
Gaasperden	6.05
Weesp—Gjebreg	6.30
Nichtevecht	6.50
Dennerweg	7.—
Aankomst Nederhorst den Berg	7.—

Aan bovengenoemde plaatsen zal gelegenheid zijn tot het in- en uitstapen van Passagiers.
Op Woensdag.
Vertrek Nederhorst den Berg (via Weesp, Marwedakanaal, Zeeburg of over Diemen) 's middags 12 uur.
Aankomst Amsterdam (Amstel bij Bakkerstraat) 's middags 2.45 uur.
Terugreis Dinsdag 2 uur zondag langs omgekeerde route.
Aankomst Nederhorst den Berg 5.30 zondag.
Gelegenheid tot het in- en uitstapen van Passagiers geschiedt op verzoek te Hinderdam, Uilmermeer, Weesp en Gjebreg. — Bagage onder de 10 KG. is vrij, met geen plaatsruimte inrekenende, boven dit gewicht zal voor elke 15 KG. of gedeelte daarvan, 10 Cent berekend worden. — Passagiers-Tarief van Nederhorst den Berg naar Amsterdam en omgekeerd: Enkele reis 40 Cent; Retour 70 Cent; tusschenplaatsen worden naar afstand berekend. — Plaatsruimte voor 50 personen.
Nederhorst den Berg.
20 April 1900.
De Ondernemer,
C. VAN EMMERIK.

Dienstregeling Nederhorst den Berg-Amsterdam v.v. op 20 april 1900 (uit: J. Boerstra, K. de Kruijer en W. Mooij 1999)

toen een tolhuis, met zo te zien een lijst met tarieven bevestigd op de noordgevel. Tussen het tolhuis en de vaart stonden stenen pilasters, waaraan ijzeren hekken bevestigd waren. De Commissarissen van het Zandpad besteedden in 1836 "het maken van eene nieuwe TOLBOOM aan het Bijlmer Tolhek" aan, waarbij de bestaande constructies verkocht werden. Hierna resteerde als stenen constructie alleen het tolhuis, te zien op situaties uit 1821, 1874 en 1924.

Er is, voor zover bekend, geen prent of foto bekend van de tolboom die sinds 1836 het Weesperzandpad kon afsluiten. Wel zijn elders in het land tolbomen gefotografeerd, bijvoorbeeld in Leimuiden waar in 1953 nog een tol was.

Evenmin is een afbeelding bekend van de constructie die vaarten kon afsluiten. Lag er een ketting?

De verslagen van de rechtszaken in 1902 geven inzicht: er lag een drijvende houten balk, een tolboom, die met een ketting naar de wal getrokken kon worden. De drijvende tolboom kon waarschijnlijk met een tweede ketting weer in een positie dwars op de vaart gemanoeuvereerd worden.

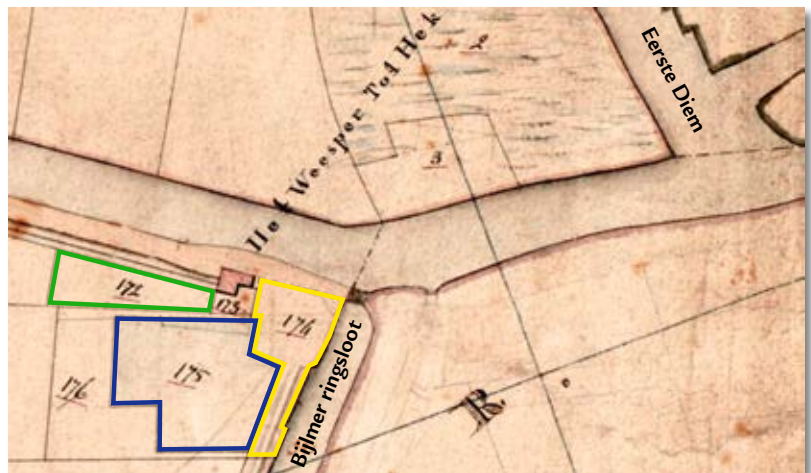
Er lag een drijvende houten balk, een tolboom, die met een ketting naar de wal getrokken kon worden.

Tolgaarders

Zo lang de tolgaarders op de hoogte waren van de vrijstellingen van de tol, ging het redelijk goed met de inning. Ervaring en lokale bekendheid hielpen daarbij. De commissarissen van het Zandpad verpachtten het Bijlmer tolhek in 1891 bijvoorbeeld aan Theodorus Koperdraad (1862-1933) uit Diemen of Weesperkarspel, voor een bedrag van f 3.370,-. Koperdraad verzocht in 1895 dat Willem Martens als zijn gemachtigde optrad. Ook hij was bekend in Diemen. ➤

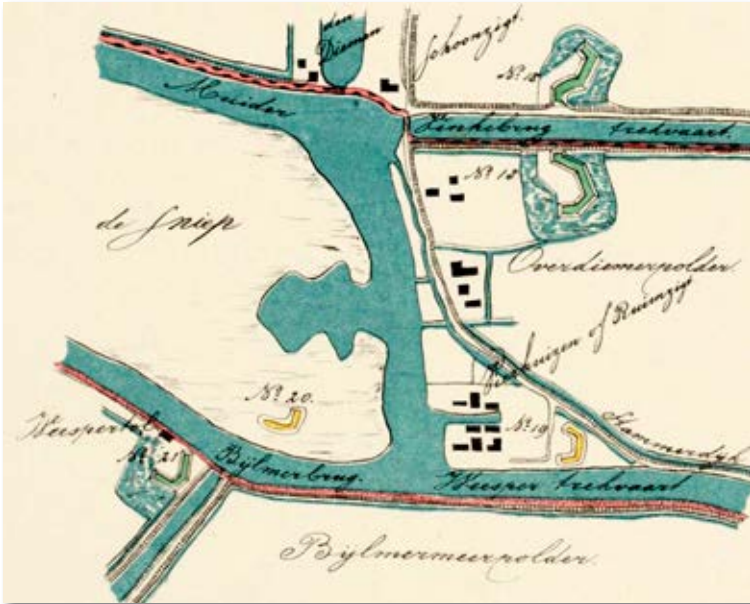
Gravure "Gezigt van de batterye aan het Weesper Tolhek" in 1787. Het Weesper Zandpad was toen voor de brug over de Bijlmer ringsloot nog afsluitbaar met ijzeren hekken die aan pilasters hingen. Rechts het tolhuis met een lijst van tarieven (coll. Stadsarchief Amsterdam)

Detail van de kadastrale kaart uit 1821. Hierop staat "Het Weesper Tol Hek" aangegeven. Het tolhek was omgeven door een batterij, water en rietland. Het Tolhuis bevond zich op perceelnr. 173. De Commissarissen van het Zandpad stelden de tolgaarder een moestuin ter beschikking op perceelnr. nr. 172 (coll. Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed)

Detail van de topografische kaart uit 1873 (verkend), 1888 (herzien) en 1911 (gedeeltelijk herzien), waarop het Weesper tolhek staat aangegeven (uit: G.L. Wieberdink 1989)

Situatietekening uit circa 1874 van de batterijen aan de Eerste Diem en de Weespertol

Tekening "Aan de Weespertrekvaart" circa 1800. Rechts is de aanleg van verdedigingswerken tussen Amsterdam en Weesp en het beschoeien van de walkant afgebeeld. Links op de achtergrond zijn het tolhuis en de pilasters van het Weespertolhek te bespeuren (coll. Provinciale Atlas Noord-Holland)

Johan Alison Baëza (1851-1923) was gemeentesecretaris van Amsterdam. Hij vertegenwoordigde op 6 november 1901 de burgemeester van Amsterdam namens de Commissarissen van het Zandpad (coll. Stadsarchief Amsterdam)

Jacobus Kappeyne van de Coppello (1854-1920) was stadsadvocaat van Amsterdam. Hij weerhield Corneles van Emmerik ervan om de ketting van de tolboom volledig te vernielen

Martinus Cornelis de Bruijn uit Overschie was pachter in de jaren 1897, 1898 en 1899. De Bruijn grossierde in pachten in het Rotterdamse. Hij verzocht meteen om de pacht van het Bijlmer tolhek met f 600,- te verminderen. Het is de vraag of hij ooit in persoon de tol bij het Bijlmer tolhek heeft geïnd.

Om tegen 1 April a.s. in dienst te treden wordt gevraagd een
Schippersknecht,
 bij C. VAN EMMERIK te Nederhorst den Berg.

Gooi en Eemlander, 17 maart 1900

Dat kan wel gezegd worden van Jacobus van der Vaart (1871-1934) uit Diemen, die tolgaarder was van 1 januari 1900 tot 31 december 1903. Hij werd echter meteen geconfronteerd met weerbarstige schippers zoals Corneles van Emmerik. Hij verzocht de Commissarissen dan ook om 'ingelicht te worden omtrent de toepassing van het tarief van de watertol'. Op 6 november 1901 was Van der Vaart een passieve toeschouwer bij Van Emmeriks 'comédie'.

De comédie en dramatis personae

Corneles van Emmerik noemde zijn handelen bij de Bijlmer tol zelf een 'comédie'. De gang van zaken was een soort kroniek van een aangekondigde actie, waarvan niemand van te voren wist hoe die zou verlopen. De betrokkenen wisten dat er iets zou gebeuren om een uur of drie, als Van Emmerik met zijn boot uit Amsterdam de tol zou passeren. Die middag van 6 november 1901 stonden bij de Bijlmer tol: gemeentesecretaris Baëza van Amsterdam en stadsadvocaat Kappeyne van de Coppello. Uit Diemen waren aanwezig: rijksveldwachter Sparreboom, dorpsveldwachter Kloosterman en tolgaarder Van der Vaart.

Johan Alison Baëza vertegenwoordigde burgemeester W. F. van Leeuwen, die samen met de burgemeester van Weesp (P. de Haan) het bevoegd gezag boven de Commissarissen van het Zandpad vormde. "Jo" Kappeyne van de Coppello was benoemd tot stadsadvocaat in 1892. Hij had zich bij eerdere zaken verdiept in oude keuren en octrooien, met hulp van de gemeentearchivaris.

Adrianus Sparreboom (1855-1935) was al rijksveldwachter sinds 1886. Hij was in Diemen geplaatst in 1899. Het werd zijn laatste standplaats. Jan Kloosterman (1864-1943) was sinds oktober 1892 dorpsveldwachter van Diemen tot zijn pensionering in 1923.

Tolgaarder Jacobus van der Vaart (1871-1934) uit Diemen pachtte sinds 1 januari 1900 de Bijlmer tol voor een periode van drie jaar. Vanaf het begin had

hij moeilijkheden met de interpretatie van de watertol. De vrijstellingen kostten hem inkomsten.

Corneles had zijn 22-jarige zoon Jan Josephus meegenomen op het gemotoriseerde schip dat hij sinds kort bezat. Zij voeren vanuit Amsterdam naar de Bijlmer tol, waar Van der Vaart op last van de stadsadvocaat de Weesper trekvaart versperde met de tolboom. Vader en zoon gingen er aan wal met een hamer en beitel. Corneles zette zijn zoon aan om de ketting daarmee te lijf te gaan. De rijksveldwachter zei dat de vader dat moest doen in plaats van de zoon. De stadsadvocaat merkte op dat zij daarmee iets deden "wat des tolgaarders was". Daarop keerden Corneles met zijn zoon terug naar hun schip, zette dat in de achteruit en voeren vervolgens vooruit over de tolboom. Daarbij schijnen twee spijkers uit de constructie gesprongen te zijn. In een schalm van de ketting was een keepte te bespeuren. De rijksveldwachter Adrianus Sparreboom maakte een proces-verbaal op van de beschadigingen.

Rechtbank

Het kwam tot vervolging van Corneles van Emmerik. Het openbaar ministerie eiste een boete van f 25,- of veertien dagen hechtenis.

Kappeyne van de Coppello hield zo'n spitsvondig betoog dat hij uiteindelijk een aide-aanklager genoemd werd. De verdediger van Corneles, H. A. E. Modderman, was niet minder doorkneed. Hij kwam met stukken uit de Franse tijd aanzetten.

De rechtbank veroordeelde de schipper, nadat zijn zaak tweemaal gediend had, tot een geldboete van vijftig cent. Corneles liet het daarbij niet zitten. Zijn vader en grootvader hadden immers ook geen tol betaald. Het kwam door die nieuwe tolgaarder sinds 1 januari 1900, Van der Vaart, die het niet snapte.

Van Emmerik en Modderman maakten er een principekwestie van. Zij gingen in hoger beroep.

Hoger beroep

J. Kappeyne van de Coppello en H. A. E. Modderman troffen elkaar weer bij de Hoge Raad in Den Haag in april 1902. Procureur-generaal was A. M. Pleyte.

Volgens de stadsadvocaat had de vrijstelling van tol alleen betrekking op passagiersschepen op de route Weesp-Amsterdam. Daar stelde Modderman tegenover dat de "dorps- en volksschuiten" uit het octrooi van 1637 synoniem waren aan schepen per toerbeurt, dus ook uit Nederhorst den Berg.

A.M. Pleyte, die het toch al niet zo begrepen had op Kappeyne van de Coppello, merkte op dat door hem 'geen enkel stuk is geproduceerd, waaruit blijkt dat de commissarissen van het zandpad, private personen, gerechtigd zijn tot het leggen van een afsluitboom in een publiek vaarwater'. Het beheer van de Weesper trekvaart was al een poos in handen van de provincie. Eigenlijk 'is de gehele Bijlmertol onrechtmatig' aldus Pleyte. De uitspraak zou op 30 april 1902 zijn.

Weer een rechtszaak

In maart 1910 spanden Amsterdam en Weesp weer een rechtszaak aan. Corneles weigerde nog steeds tol te betalen. De achterstallige tolgeden waren opgelopen tot een bedrag van f 339,14. De gemeenten dagvaardden hem om dat bedrag te betalen. Pleiter was weer J. Kappeyne van de Coppello.

De 1^e kamer van de rechtbank deed uitspraak op 24 mei 1910. De rechtbank verklaarde de vordering van de eisers niet ontvankelijk. Vijf maanden later overleed Corneles van Emmerik in Nederhorst den Berg, zestig jaar oud. Zijn zoon Jan Josephus nam de onderneming over. ➤

Het Nieuws van den Dag, 11 december 1902

Hendrik Adriaan Ewoud Modderman (1870-1937), gefotografeerd door Piet Kramer (1878-1952). Hij verdedigde Corneles van Emmerik (coll. RKD - Nederlands Instituut voor Kunstgeschiedenis)

Antonie Marinus Pleyte (1855-1911). Hij was in 1902 advocaat-generaal bij de Hoge Raad (coll. Museum Stadskasteel Zaltbommel)

Foto van kapitein Jan Josephus van Emmeriks boot voor passagiers- en goederenvervoer. Hij zette na het overlijden van zijn vader in 1910 de onderneming voort (coll. Historische Kring Nederhorst den Berg)

Doormodderen

In januari 1903 was J. Koperdraad pachter van het Bijlmertolhek geworden voor de tijd van drie jaar. Hij verzocht om Bernardus Voskuil als gaarder en als behartiger van zijn belangen te mogen aanstellen.

Mattheus Cornelis Ottenhof te Diemen is bekend als pachter in 1923. Hij verzocht toen vermindering van pacht van de Bijlmer tol. In hetzelfde jaar besloot de raad van Weesp om hem van de lopende pacht te ontslaan. Het leidde er wel toe dat de Commissarissen van het Weesper Zandpad de Raad mee moesten

delen "dat de begroting voor 1923 met f 5100,61 ½ is overschreden", deels door het raadsbesluit om Ottenhof te ontslaan.

In de periode 1924 -1926 was de pachter Tieme Alberts, afkomstig uit Assen, maar al snel woonachtig te Diemen. Hij betaalde jaarlijks f 6.843,- aan de Commissarissen.

De inning van de tol was niet van gevaren ontbloot. In 1925 namen twee mannen Alberts met een pistool op de korrel toen ze weigerden te betalen. Het weerhield hem er niet van om op 15 november 1926 weer in te schrijven, nu voor een bedrag van f 8.543,-. Het was duidelijk te

hoog gegrepen voor hem. Alberts bleef in gebreke met de betaling van de verschuldigde termijn. Het regionaal archief heeft er een pak stukken aan overgehouden uit de periode 1928-1931.

Weesp geeft het op

Dat de tolheffing aan het Bijlmer tolhek een anachronisme was, was voor de gemeente Amsterdam al een poosje duidelijk. De gemeente Weesp wilde er, ondanks de financiële perikelen die de pachters De Bruijn, Ottenhof en Alberts ondervonden, aan vast houden. De tolinkomsten waren welkom in de gemeentekas.

Per Koninklijk Besluit van 12 september 1928 werd de tolconcessie opgeheven. Het Nieuws van den Dag kon in oktober 1928 het einde van de tol aankondigen per 1 januari 1929. Op die datum ging het beheer van het Zandpad over naar de provincie Noord-Holland. Daarmee kwam een eind aan bijna drie eeuwen bemoeienis door de befaamde Commissarissen van het Zandpad.

Met dank aan Roland Gieles, conservator Museum Stadskasteel Zaltbommel

Detail uit een kaart van de Gemeenschapspolder uit 1924, waarop het Weesper tolhek staat aangegeven. Bij het tolhuis is de tolboom met een symbool weergegeven (coll. Historisch archief van Waterschap Amstel, Gooi en Vecht)

De Weesperstraat en -trekvaart gezien vanaf de Schipholbrug. De Bijlmer tol bevond zich tussen de Weespertrekvaart en de waterpartij met daarin het kunstwerk "De Spiraal" van Alex Vermeulen. Op de achtergrond de brug over de Bijlmer ringsloot, die vanaf 1787 tot ver in de negentiende eeuw verdedigd werd door een batterij (foto Alfred Bakker, 29 april 2022)

Bronnen

- **Baar**, Gerard, *Nederhorst den Berg, een dorp bepaald door zijn ligging* in: Tussen Vecht en Eem 3-2013
- **Bakker**, H., *Zandpad* in: Tussen Vecht en Eem 1995
- **Beek**, P. J. ter, *Historie van Diemen* (Amsterdam 1957)
- **Boerstra**, J. , K. **de Kruijer** en W. **Mooij**, *Nigtevecht in de jaren 1899 en 1900* Vechtkroniek 1999
- **Kemperman-Wilke**, I.H.M., *Het Weesper zandpad in de zeventiende en achttiende eeuw* Tussen Vecht en Eem 2-1991
- **Wellenberg**, M. en A. **van der Zee**, *Atlas van de trekvaarten in Zuid-Holland* (Bussum 2021)
- **Wieberdink**, G. L., *Historische atlas Noord-Holland. Chromotopografische kaart des Rijks 1:25.000* (Landsmeer 1989)
- delpher.nl
- wiewaswie.nl
- www.historamarond1900.nl
- www.horlogeforum.nl

Een drassig plekje aan de Zeeburgerdijk (1714)

HET JODENMANUSSIE: DE EERSTE JOODSE BEGRAAFPLAATS IN DIEMEN

Taco ten Dam

Begraafplaats Zeeburg, in de volksmond het Jodenmanussie, ligt in de Indische Buurt in Amsterdam-Oost. Toch ging het in 1714 om de aankoop van een drassig stukje grond in Diemen. De koper was de Hoogduitse Natie die in Amsterdam de gemeenschap van Asjkenazische joden vertegenwoordigde. Het doel van de aankoop van de grond aan de Zeeburgerdijk was om naast de bestaande begraafplaatsen in Ouderkerk aan de Amstel en Muiderberg een derde joodse begraafplaats bij Amsterdam te openen. De aankoop van de grond in Diemen was de aanzet tot een langdurige relatie van de joodse gemeenschap in Amsterdam en de gemeente Diemen die tot op de dag van vandaag voortduurt. Toen begraafplaats Zeeburg uiteindelijk namelijk vol was, werd de Nederlands Israëlitische Begraafplaats (1914) aan de Ouddiemerlaan 146 in Diemen geopend.

Sefardische joden

Voor het joodse gemeenschapsleven is het belang van de begraafplaats groot. Volgens het geloof moeten de doden in afwachting van de komst van de Messias een waardige rustplaats krijgen. De graven worden dus niet geruimd waardoor de joodse begraafplaatsen steeds naar mogelijkheden moeten zoeken om uit te breiden. Aan het begin van de achttiende eeuw was in Amsterdam het tekort aan ruimte om te begraven op joodse begraafplaatsen urgent. Dit hing samen met de extreme groei van het aantal joodse inwoners. Amsterdam kende toentertijd twee religieuze en cultureel van elkaar gescheiden groepen joden: de Sefardische en de Asjkenazische joden. De Sefardische joden waren aan het eind van de zestiende eeuw vanuit Spanje en Portugal naar Amsterdam gekomen. Op het Iberisch Schiereiland eiste de Inquisitie dat ze zich zouden bekeren tot het katholicisme. Voor Amsterdam pakte de komst van de Sefardische joden goed uit omdat zij uitgebreide handelscontacten meebrachten. Hierdoor kregen velen een prominente plaats in het tolerante Amsterdam.

Asjkenazische joden

De grootste groep joden in Amsterdam zou in de loop der tijden echter gevormd worden door de

De begraafplaats aan de Zeeburgerdijk, ook wel de Sint Antoniesdijk of de Muyderdyck. Tekening van Jacobus Stellingwerf uit 1725-1727 (coll. Atlas Dreesmann, Stadsarchief Amsterdam)

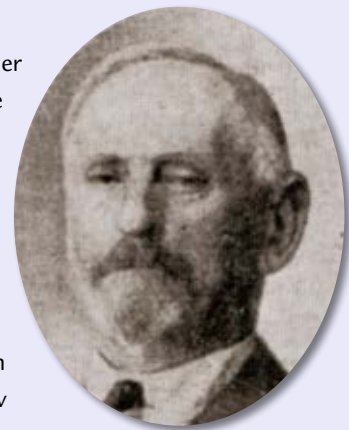
Asjkenazische joden. Het ging om vluchtelingen voor oorlogsgeweld in Duitsland en vervolging en antisemitisme in Polen, Oekraïne en Rusland. Voor deze voornamelijk arme vluchtelingen was Amsterdam aantrekkelijk. Niet alleen de aanwezigheid van Sefardische joden was een belangrijk punt, maar de stad was ook welvarend. Er was werk en de stad stond bekend als relatief tolerant ten aanzien van de beleving van andere godsdiensten dan de enige officieel toegestane gereformeerde godsdienst.

Onderlinge relatie

Toen de Asjkenazische joden naar Amsterdam kwamen, waren de eerder als 'katholiek' binnengekomen Sefardiërs vrijwel allen teruggekeerd naar het jodendom. Al in 1598 was het Portugese kooplieden toegestaan het poorterschap te kopen mits er geen openlijke uitoefening van hun godsdienst zou zijn. In 1616 bepaalde een stedelijke keur echter dat alle religies meer ruimte kregen om hun geloof te belijden. Voorwaarde was wel dat men het gereformeerde ➤

Mozes Verduin (Diemen 1859-Sobibor 1943)

Sinds 1785 ging de functie van bewaarder van Begraafplaats Zeeburg van vader op zoon. Mozes E. Verduin, die in 1888 beheerder werd, was van hen een van de bekendste. Hoewel Mozes dus van beroep doodgraver was, was hij ook zeer actief in de samenleving. Hij was bestuurder van tal van liefdadigheidsverenigingen en speelde in Amsterdam-Oost een belangrijke rol bij de synagoges in de Commelinstraat en op de Linnaeusparkweg. In Diemen was Mozes zo populair dat hij in mei 1919 als vertegenwoordiger van Gemeentebelang werd gekozen. In 1914 was Mozes Verduin al beheerder geworden van de nieuwe Israëlitische Begraafplaats aan de Ouddiemerlaan. In 1931 nam zijn zoon George de beheerdersfunctie in Diemen over. Mozes ging in Amsterdam wonen. In 1943 werd de 83-jarige Mozes vermoord in Sobibor. Zijn vrouw was al in 1942 overleden, zijn zoon Meijer werd vermoord in Auschwitz en zijn drie dochters Martha, Mathilde en Klara met hun echtgenoten vermoord in Sobibor. Zoon George overleefde de oorlog; zijn onmisbaar geachte functie als doodgraver op de begraafplaats aan de Ouddiemerlaan redde zijn leven.

Mozes E. Verduin. Foto uit 1928 toen hij 40 jaar in dienst was als beheerder van de begraafplaatsen Zeeburg en Diemen (Algemeen Handelsblad, 3 juli 1928)

geloof als enig leidend onbetwist accepteerde.

De voornamelijk arme Asjkenazische gemeenschap ontwikkelde zich aanvankelijk onder de vleugels van de Portugees-Joodse gemeenschap. De welvaart en daarmee de koopkracht in Amsterdam boden grote kansen voor de afzetmogelijkheden voor joodse kleinhandelaren en venters. Zo kregen velen niet alleen werk, ook de ziekenzorg en armoedebestrijding evenals religieuze diensten werden betrokken bij de Portugese Natie.

Door de enorme verschillen tussen arm en rijk leefden de twee groepen langs elkaar heen. In aantal gingen de Asjkenazische joden door een explosieve groei de stabiel blijvende groep Portugezen rap voorbij. Zo telde Amsterdam aan het einde van de achttiende eeuw 2800 Portugese en 20.000 Hoogduitse zielen.

Begraafplaats Ouderkerk aan de Amstel

Een van de terugkerende conflictpunten was het begraven van de overledenen geworden. Sinds 1614 was er een Portugese begraafplaats in Ouderkerk aan de Amstel. Ook Hoogduitse joden werden daar begraven totdat in 1641 in Muiderberg een nieuwe begraafplaats werd geopend.

Maar ook dat loste op den duur de problemen niet op. Muiderberg raakte door de snelle groei van de Asjkenazische gemeenschap sneller vol dan de begraafplaats door

landaankoop kon worden uitgebreid. Van die laatste gemeenschap was 80% straatarm. De hoge kosten die de armenzorg en de begrafenissen van de arme Amsterdamse joden met zich meebrachten, drukten zwaar op de hele gemeenschap. In 1635 leidden conflicten tot een splitsing in de joodse gemeenschap en kwam de Hoogduitse Natie voor de Asjkenaziem tot stand.

Omdat vooral de vervoerskosten naar Muiderberg aanzienlijk waren, koos men voor de opening van een begraafplaats voor de armen dichtbij Amsterdam. De grondaankoop in 1714 voor een joodse begraafplaats

bij Zeeburg in Diemen moest voor het probleem van de uit de hand lopende begrafeniskosten oplossen.

Zeeburgerdijk

Het stukje grond lag aan de binnenkant van de zeedijk die langs de zuidkant van het IJ en de Zuiderzee lag. Over de dijk liep de weg van Amsterdam naar Muiden die tot de drooglegging van de Watergraafsmeer in 1629 de gangbare verbinding over land tussen Amsterdam en Muiden was. Het eerste stuk vanuit Amsterdam liep van de Zeedijk over de Nieuwmarkt waar de naamgeving overging in de Sint

De begraafplaats lag in een landelijke omgeving. Schaapherder bij de hoeve Huis Zeeburg, met in de verte de stad Amsterdam. Tekening van H.G. ten Cate uit 1828 (coll. Koninklijk Oudheidkundig Genootschap)

Antoniesdijk. Ter hoogte van de huidige Muiderpoort lag het dorpje Oetewaal (Houtewael). Daar liep de dijk verder richting Diemen. Op die plaats, toen in het ambacht Diemen en nu bij het Flevopark in Amsterdam-Oost gelegen, heette het buurtschap Outersdorp (Houterstrap) aan de Sint Antoniesdijk. Verder naar het oosten waren de namen Zeeburgerdijk en Diemerdijk in gebruik. De Zeeburgerdijk was vernoemd naar de oude vesting Zeeburg die in de 17e eeuw langs de dijk stond en een deel was van de oude dijk langs de Zuiderzee.

Zeeburg onder Diemen

Daar dus, op loopafstand van Amsterdam én vlakbij Diemen lag aan de binnenkant van de dijk waar een kleine poel was ontstaan na een dijkdoorbraak in 1651. Na het dempen van de poel lag er een perceeltje met vrij drassig land. Zoals de koopbrief vermeldt: “geleegen in Houterstrap bij, of omtrent Zeeburg onder Diemen.” In de akte van Graaf Willem III van 25 november 1328 wordt “Outersdorp in het kerspel Diemen” al genoemd.

Het stukje grond waar de begraafplaats zou komen, lag bij de van oudsher bekende uitspanning Zeeburg. Een stuk verderop bij de Diemer Afloop lag het dorp Diemen: een flinke kern met een kerk, school en huizen. Het was nog steeds het centrum van Diemen, hoewel de “concurrentie” met Diemerbrug aan het einde van de lange Ouddiemerlaan (toen Kerklaan) al zichtbaar werd.

Aankoop snel geregeld

Voor de aankoop van het stuk grond bij de herberg Zeeburg kreeg de Hoogduitse Natie met verschillende partijen te maken. De grond in de Overamstelse Polder lag weliswaar binnen de ambachtsheerlijkheid Diemen, maar de stad Amsterdam was de feitelijke eigenaar van dit stukje grond. Wel viel de grond onder de jurisdictie van de ambachtsheerlijkheid Diemen waardoor de Hoogduitse Natie voor wettelijke zaken veel in contact zou komen met Diemen. En door de ligging aan de zeedijk was ook het Hoogheemraadschap

Jonas Witsen, baljuw en dijkgraaf van Amstelland toen in 1714 de grond in Diemen aan de Joodse gemeente van Amsterdam werd verkocht. Gravure uit 1749 van Jacob Houbraken (1698-1780) (coll. Voorhelm Scheevoogt)

Amstelland en Diemerdijk bij de aankoop betrokken.

Hoewel de aankoop dus op het eerste gezicht een ingewikkeld verhaal leek, viel dat in de praktijk mee. De Hoogduitse Natie had voor de aankoop namelijk te maken met Jonas Witsen, die én baljuw en dijkgraaf van Amstelland was én als geen ander de weg wist in de bestuurlijke wereld van Amsterdam. Daar was hij tot het jaar daarvoor stadssecretaris geweest. Diemen huppelde netjes in de pas met Amsterdam. De schout tekende ervoor dat Diemen de Joodse gemeente geen extra lasten zou opleggen.

Voordelen Zeeburg

Niet alleen de begrafenis kosten werden door de korte afstand van Amsterdam veel lager dan de kosten in Muiderberg. Ook kon men hier begraven op tijdstippen die door de verre afstand in Muiderberg onhaalbaar waren. Bijvoorbeeld omdat de stoet uit Muiderberg niet tijdig voor het begin van de sabbat (op vrijdag bij zonsondergang) of een joodse feestdag terug kon zijn. Ten slotte was er in de directe omgeving van de Zeeburgerdijk veel grond om in de toekomst te kunnen uitbreiden.

Eerste begrafenis 1714

Begraafplaats Zeeburg in Diemen was bestemd voor drie groepen: kinderen, de armen (80% van de Asjkenazische gemeenschap was arm) en vreemdelingen. Voor iedere groep werden aparte velden aangelegd. De eerste begrafenis was op 11 oktober 1714. Omdat de Amsterdamse joodse gemeenschap snel groeide, werden al in 1722 drie stukjes land aangekocht van het Leprozenhuis in Amsterdam. Daarna volgden de uitbreidingen elkaar regelmatig op. De nieuwe grond werd steeds voor een deel in orde gebracht om als begraafplaats te dienen; om inkomsten te krijgen voor verdere aankopen werd een groot deel van de grond verpacht aan boeren uit de omgeving. Kenmerkend voor de “arme” begraafplaats Zeeburg was het hoge aantal houten zerken die uiteraard veel goedkoper waren dan stenen zerken.

Voortdurende strijd tegen water

Het begin van de joodse begraafplaats was dus een drassige poel op laaggeleden poldergrond. Deze plek was daarmee ook het begin van de strijd tegen het water. In de wintermaanden stond Zeeburg stevast onder water waardoor er acute problemen ontstonden met begraven. De omliggende grond en de begraafvelden werden op dat moment dan opgehoogd, maar binnen enkele jaren daalde de grond opnieuw.

Het probleem bleef voortduren tot diep in de negentiende eeuw. Het ging toen allang niet meer om de eer van de inmiddels tienduizenden begravenen. Urgent was vooral de oplossing voor het begraven in de aankomende winter. Als een stuk weiland nodig was om de begraafplaats uit te breiden met een nieuw begraafveld, werd er daar opgehoogd. Maar op het ‘oude’ kerkhof moest men zich door structureel geldtekort steeds beperken tot noodreparaties. Hier een bruggetje, daar de aanleg van een pad. Het terrein was inmiddels zo groot geworden dat de dragers een kwartier moesten lopen van de ingang aan de Zeeburgerdijk. Een journalist schreef dat “de dragers op deze slechten en nog somtijds onder water gelegen weg hun werk moesten doen.” ➤

Diemense boeren

Diemense boeren werden regelmatig ingeschakeld voor het maaiwerk en noodreparaties. Dat was niet altijd aangenaam. Zo kwamen de boeren bij het uitdiepen van een sloot meer dan eens weggeleden zerken en beenderen tegen.

Op deze manier kon de eeuwige strijd tegen het water niet worden gewonnen. Intussen kreeg de joodse gemeente ook steeds vaker kritiek op de keuze voor de goedkoopste oplossing om de velden met modder op te hogen. Een ingezonden brieven-schrijver: "Waarlijk, Mijnheer de Redacteur, de arme lui liggen bij hun leven helaas, genoeg in de modder, dat zij ook niet na hun dood in den modder moeten liggen."

Af en toe waren er geluiden dat het kerkbestuur nadacht over de optie om grond voor een nieuwe begraafplaats aan te kopen, het liefst dichtbij Amsterdam.

Conflicten met Diemen

Van tijd tot tijd lagen de voor Zeeburg verantwoordelijke bestuurders van de Hoogduitse Natie en de Diemer autoriteiten in de clinch. Zoals in 1749 toen er geen toestemming was gevraagd om uit te breiden. De schout van Diemen beval ter plekke de timmerman te stoppen met het verplaatsen van de schutting die diende als buitengrens van de begraafplaats. Na een berisping van de

bestuurders keurde dijkgraaf Jacob van der Diessen de uitbreiding goed. Ook in 1761 was er een conflict. Ook nu moesten de schout en schepenen van Diemen blijkbaar weer op hun strepen staan omdat er geen toestemming was gevraagd voor de ontginning van de grond. De eerdere toestemming bleek alleen geldig voor de grond van de eerste aankoop in 1714. De joodse bestuurders waren er echter van uitgegaan dat dat ook voor de uitbreidingen gold. Na toestemming van de

De schout bleek in veel gevallen een omkoopbare toezichthouder.

bemiddelende Amsterdamse burgemeesters – inmiddels ambachtsheren van Diemen – gingen ook de Diemer autoriteiten mee. Overigens waren corruptie en creatieve vondsten van de schout en zijn mannen niet onbekend om extra geld binnen te halen. De schout stond in die tijd bepaald niet bekend als dienaar van de overheid. Hij bleek in veel gevallen een omkoopbare toezichthouder die wetten en regels graag interpreteerde zoals het hem uitkwam.

De situatie in 1893. Boven loopt de Zeeburgerdijk met naar rechts de Israëlitische begraafplaats in Diemen (coll. UVA erfgoed)

Horror-moment

Toen de Diemense boer Bervouts op een mooie dag in 1777 op het gepachte weiland naast de begraafplaats aan het werk was, deed hij een bizarre ontdekking. Tot zijn verbazing zag hij beenderen uit de grond steken. De erbij geroepen joodse bestuurders concludeerden dat er blijkbaar buiten de schutting begraven was. De opperrabbin die er ook bijkwam, loste het probleem praktisch op. Hij liet de beenderen netjes begraven en liet een paar vooraanstaande leden van de joodse gemeente om vergiffenis van de ongebruikelijke gang van zaken vragen. Daarna liet hij een extra schuttinkje om de plek plaats. En zo kwamen de botten van de onbekende bij de volgende uitbreiding op de reguliere begraafplaats.

Schout Beeldsnijder van Diemen

In 1790 kwamen Pieter Elias, baljuw en dijkgraaf van Amstelland, en Jan Beeldsnijder, de schout van Diemen, samen in actie toen er ongeregelde plaatsen vonden bij de begraafplaats. Schutters van de Amsterdamse schutterij die in de buurt schietoefeningen hielden, liepen herhaaldelijk via planken over de sloot naar de

De Notarissen MULDER & KANNE en Mr. J. F. WERTHEIM, te Amsterdam, zullen op **Donderdag den 12 October 1876**, des middags te 12 uren, in het Koffiehuys „De Roze”, ten huize van den Heer K. PEREBOOM, te Diemen, ten verzoeken van het Kerkbestuur der Nederlandsch-Israëlitische Hoofd-Synagoge te Amsterdam, in het openbaar voor den tijd van ZES achtereenvolgende jaren **VERHUREN:**

Drie Kampen WEI- EN HOOILAND,

liggende nabij de Begraafplaats der Nederlandsch-Israëlitische gemeente te Amsterdam, nabij Zeeburg, binnen de gemeente Nieuwer-Amstel, Kadastraal bekend in sectie D, Nos. 22, 23 en 24 ter grootte van 2 hectaren, 73 aren, 20 centiareen.

De Voorwaarden van Verhuring zullen gedurende vier dagen vóór de Verhuring ter inzage liggen te Amsterdam: ten kantore van de Notarissen MULDER & KANNE, op den Kloveniersburgwal over het Rusland en Mr. J. F. WERTHEIM, op de Keizersgracht bij den Amstel; en te Diemen ten huize van den Heer PEREBOOM. De aangwijzing der te verhuren perceelen zal geschieden door den Bewaarder der Begraafplaats te Zeeburg, dagelijks met uitzondering der Zaterdagden, Zondagden en Israëlitische feestdagen.

Advertentie voor de pacht van weiland rond Begraafplaats Zeeburg (Nieuw Israëlitisch Weekblad, 29 september 1876)

begraafplaats. Daarbij vernielden zij en bosjes en struiken. Maar erger: zij negeerden de oproep van de bewaarder en de doodgravers om weg te blijven van de begraafplaats.

Daarop gaf Beeldsnijder de bewaarder en doodgravers toestemming om hoge boetes op te leggen aan alle overtreeders. Diverse partijen werden daar beter financieel beter van. Van de forse boetes ging een derde naar de baljuw, een derde was bestemd voor de 'huisarmen' in Diemen en een derde naar degene die de boete uitschreef. Dat kon zijn een gerechtsbode, een schepen en de bewaarders/doodgravers van Zeeburg zijn.

Burgemeester Diemen

Toen in 1884 de jeugd zich vermaakte met veelvuldige baldadigheden op en rond de begraafplaats, vroeg beheerder Verduin de hulp in van de burgemeester van Diemen, W.K.E. van Walree. De jongeren waren voor de zoveelste keer over het hek geklommen en hadden vernielingen

De jongeren waren voor de zoveelste keer over het hek geklommen en hadden vernielingen aangericht.

Jodenmanussie?

Iedereen die de begraafplaats in Amsterdam-Oost kent, weet ook dat deze liefkozend het Jodenmanussie wordt genoemd. Terwijl de officiële naam toch Begraafplaats Zeeburg is. Maar niemand kan de naam Jodenmanussie verklaren. Een heel lang gehoorde suggestie was de naam sloeg op de "arme" joden die hier begraven werden en die een veelheid van beroepen hadden. Kortom, zij waren bij leven manusjes-van-alles. Afgeleid van "een manus-van-alles, iemand die alles doet en alles kan."

Channa Kistemaker zet op de website van Geheugen van Oost haar theorie van de herkomst van de merkwaardige naam uiteen: "Manus is de doorweekse variant van Emanuel. Dat voert ons naar Emanuel Verduin (1833-1904), de man die van 1859 tot 1888 beheerder van de begraafplaats was." Het kan zijn dat Verduin gewoon klein van stuk was, maar Kistemaker vermoedt dat de verkleining - -ussie - met het voorvoegsel 'Joden' duidt op wat Siegfried van Praag ooit 'gebensjte risjes' noemde, 'gezegend klein antisemitisme', zoals dat voor de oorlog in Amsterdam nog heel gewoon was. Kistemaker: "In de tijd dat Emanuel Verduin zijn niet zo benijdenswaardige scepter zwaaide over de begraafplaats, lag de stad nog ver weg en was hij zo ongeveer de enige die daar woonde, in die drassige uithoek aan de Zuiderzee. Het is daarom niet ondenkbaar dat zijn naam - ietwat denigrerend verhaspeld - ongemerkt op de plek waar hij woonde en werkte is overgegaan."

aangericht. Nadat een klacht dat er steentjes waren gegooid naar een begrafenistoet, kregen de Diemense rijksveldwachters de opdracht extra te surveilleren.

Zeeburg wordt Amsterdam

In 1896 werd de Overamstelse Polder, het gebied waarbinnen de oostelijke kant van de Zeeburgerdijk

viel, geannexeerd door de gemeente Amsterdam. In feite hield de eeuwenlange relatie tussen Diemen en de joodse begraafplaats Zeeburg daarmee op. De topografische naam Outersdorp verdwijnt zelfs geheel.

In de tweede helft van de 19^e eeuw verdubbelde de joodse bevolking van Amsterdam van 25.000 naar 55.000. In 1909 werden er 61.000 joodse ➤

**Publicatie betreffende
Joodse begraafplaats Zeeburg**

In verband met de omstandigheid dat binnenkort op de begraafplaats Zeeburg voorbereidende werkzaamheden zullen worden verricht met het oog op de totstandkoming van een brug- en wegverbinding over het IJ nabij Schellingwoude, vestigt het Kerkbestuur der Nederlands-Israëlitische Hoofdsynagoge te Amsterdam er de aandacht op, dat nabestaanden van hen, wier stoffelijke resten gelegen zijn in een gebied dat t.z.t. eventueel zal worden onttrokken voor het gebruik als begraafplaats, tijdig in de gelegenheid zullen worden gesteld hun belangen te behartigen. Desgewenst kunnen belanghebbenden zich thans reeds tot genoemd Kerkbestuur (Plantage Parklaan 9, Amsterdam) wenden.

Amsterdam, 8 September 1955.

Het Kerkbestuur voornoemd,
I. Dasberg, Voorzitter.
De Secretaris, B. W. de Jongh

Nieuw Israëlitisch Weekblad, 16 september 1955

**VOOR DIRECT GEVRAAGD
PERSONEN,**

die namens het Rabbinaat toezicht houden bij de opgraving en overbrenging van de stoffelijke resten, zich bevindende in een gedeelte van de begraafplaats Zeeburg naar de begraafplaats Diemen.

Aanmeldingen bij het Kerkbestuur der Joodse Gemeente, Plantage Parklaan 9, Amsterdam.

Nieuw Israëlitisch Weekblad, 20 maart 1956

Ten beloeve van de werkzaamheden op de Joodse Begraafplaats
Zeeburg wordt een

SJOMER

gevraagd. Ook sollicitanten buiten Amsterdam woonachtig, kunnen eventueel in aanmerking komen. Schriftelijke meldingen bij het Kerkbestuur der NED. ISR. HOOFDSYNAGOG, PL. PARKLAAN 9.

Nieuw Israëlitisch Weekblad, 8 februari 1957

Plattegrond met de situatie in 2000

De gedeeltelijke ruiming van Zeeburg vond plaats in 1956 en 1957 onder toezicht van 'sjoomers' (toezichthouders) van het Amsterdamse rabbinaat (foto Ben van Meerendonk, coll. Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis, Amsterdam)

(foto 2022, Wiard Krook)

inwoners geteld. Een gevolg van deze demografische ontwikkelingen was de onvermijdelijke groei van begraafplaats Zeeburg. Steeds vaker en sneller moesten nieuwe begraafvelden gereed gemaakt worden.

1914: Ouddiemerlaan Diemen

Als begraafplaats Zeeburg rond 1905 praktisch echt vol is, koopt de Nederlands-Israëlitische gemeente in Diemen een paar stukken weiland in de Diempolder om een nieuwe begraafplaats aan te leggen. In 1914 wordt de Israëlitische begraafplaats aan de Ouddiemerlaan 146 geopend.

Literatuur

- Bakker, Alfred, Willy Bulterman-Hartsink, John Cuijpers, Taco ten Dam e.a., *Diemens oorlog, Dorp bij Amsterdam onder Duitse bezetting*, (Diemen 2015)
- Roever, Margriet de en Jenny Bierenbroodspot, *De begraafplaatsen van Amsterdam*, (Amsterdam 2004)
- Wallet, Bart, *Zeeburg, Geschiedenis van een joodse begraafplaats 1714-2014*, (Amsterdam 2014)
- www.geheugenvanoost.amsterdam
- www.joodsamsterdam.nl/begraafplaats-zeeburg
- www.delfper.nl

“Moge deze rustplaats verder ongestoord blijven”

Aannemer Jan Goedhart (1903-1957)

WREED LOT VOOR MOOI BEDRIJF : GEMANGELD DOOR FINANCIËLE TEGENSLAGEN

Hans Goedhart

Hans Goedhart verzorgt van tijd tot tijd voor zijn familie het *Goedhart Journaal*. Hij schrijft daarin over zijn familie die lange tijd deel uitmaakte van de hechte Diemer gemeenschap. In 2017 publiceerden wij in twee delen een met veel fraaie afbeeldingen geïllustreerd stuk van zijn familiegeschiedenis in Diemerbrug van 1861 tot in de jaren zeventig van de vorige eeuw. Enkele oude krantenknipsels in de uitgave van de *Historische Kring Diemen 1-2021* over het faillissement van de woningbouwvereniging Diemen Vooruit trokken onlangs zijn aandacht. Hierin werd vermeld dat aannemer Goedhart een bedrag van 116.000 gulden misloopt. Omgerekend naar 2022 gaat dit om 590.000 euro. Een fors bedrag.

Uitzoekklus

Ik vertel hoofdredacteur Taco ten Dam dat ik denk dat er mogelijk een verband is met het latere faillissement van mijn oom, de aannemer J.C.C. Goedhart. We spreken af dat ik dit eens zal onderzoeken. In mijn familie is inmiddels iedereen, die hier nog iets over zou kunnen vertellen, overleden. Het wordt een uitzoekklus en een beroep op overgedragen verhalen, waarbij lang niet alle vragen worden beantwoord. Ik was vijf jaar toen mijn vaders broer Jan overleed. De enige herinnering die ik heb is een beeld, waarbij hij bij mijn ouders binnenkomt met zijn lange jas en gleufhoed. Ik kan niet zeggen dat ik hem heb gekend.

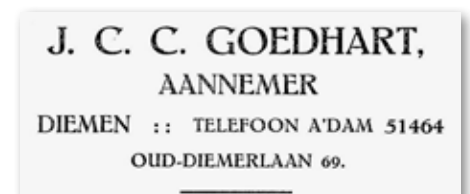
Diemerbrug

Jan (Johannes Caspar Christianus) Goedhart wordt geboren in Diemerbrug op 26 februari 1903. Hij is het op een na jongste kind in het gezin van Jan Goedhart en Mien Mess. Jan senior is timmerman en zijn vrouw runt de sigaren- en tabakswinkel aan de Hartveldseweg die tot 1976 door mijn ouders is voortgezet. Ze geven al vroeg ansichten uit van het dorp (zie de uitgave van de *Historische Kring Diemen 1-2015*).

Jan is de drie jaar oudere broer van mijn vader Chris. Ze gaan naar de Openbare School van meester Jan Teer aan de Ouderkerkerlaan. In het voetspoor van grootvader Dorus Mess, vader Jan Goedhart sr. en oudere broer Dorus wordt ook Jan timmerman.

Jan Goedhart (1903-1957)

1934

De broers Jan en Dorus Goedhart hebben samen met Piet Glas, een aannemersbedrijf.

Opdracht Joodse gemeente

De broers Jan en Dorus Goedhart hebben samen met de zwager van Dorus, Piet Glas, een aannemersbedrijf. Ze weten een opdracht binnen te halen van de Joodse gemeente in Amsterdam voor een reinigingshuis in de Nieuwe Kerkstraat. In het *Nieuw Israëlitisch Weekblad* van 1 april 1927 wordt vermeld dat "het ontwerp voor een reinigingshuis van architect Harry Elte tot grote tevredenheid is uitgevoerd door de aannemers Gebroeders Goedhart en Glas uit Diemen." ➤

Met deze advertentie wordt aangetoond dat de Gebroeders Goedhart en Piet Glas een gezamenlijk bedrijf hadden (Nieuw Israëlitisch Weekblad, 1 april 1927)

Nieuw Israëlitisch Weekblad, 1 april 1927

Nieuw Israëlitisch Weekblad, 15 januari 1932

Eigen bedrijf

Op 5 juli 1927 trouwt Jan Goedhart met Miep Maane, die woonde op het Dapperplein in Amsterdam-Oost. Haar ouders hebben daar een tabakswinkel. Ze vestigen zich in Diemen. Volgens de overlevering leent vader Willem Maane een bedrag van 20.000 gulden (nu: 165.000 euro) aan Jan om een aannemersbedrijf op te zetten. Jan grijpt zijn kans en begint het aannemersbedrijf J.C.C. Goedhart. Hij koopt een pand aan de Ouddiemenlaan 69, ongeveer tegenover het huidige theater De Omval, waar nu het winkelcentrum staat. Broer Dorus komt bij hem werken als uitvoerder. Dorus woont schuin aan de overkant, ruwweg waar nu het gemeentehuis staat. In het gezin worden twee zoons geboren: Jan (20 juni 1928) en Wim (2 april 1931).

Een jaar later bouwt hij een nieuw ontvanggebouw en lijkenhuis op de Joodse begraafplaats in Muiderberg ter vervanging van de oude gebouwen. Bij de laatste opdracht wordt verwezen naar de eerdere opdrachten. In alle gevallen is Harry Elte de architect. In deze periode verschijnen regelmatig advertenties van aannemer J.C.C. Goedhart in het *Nieuw Israëlitisch Weekblad*. Mijn vader wist dat Jan Goedhart ook een uitbreiding van de Joodse begraafplaats in Muiderberg heeft uitgevoerd. In de nabijheid klagen enkele boeren dat hun grond te droog is omdat deze te hoog ligt. Goedhart graaft die grond af en gebruikt die voor de uitbreiding van de begraafplaats. Een slimme aanpak, het mes snijdt zo aan twee kanten.

Architect Harry Elte

Jan onderhoudt goede contacten met de Nederlands-Israëlitische Gemeente van Amsterdam. Verder heeft hij een goede verstandhouding met Harry Elte, de architect van verschillende gebouwen die aannemer Jan realiseert. Zo levert hij in 1932 een reinigingshuis op de Joodse begraafplaats in Diemen.

Het in 1932 gebouwde metaheer- of reinigingshuis op de Nederlands-Israëlitische begraafplaats te Diemen werd ontworpen door architect Harry Elte Phzn. (1880-1944) en gebouwd door de Diemense aannemer Jan Goedhart (foto 2022, Wiard Krook)

Architect Harry Elte (1880-1944)

Meisjesschool Diemen

Uit enkele foto's uit mijn archief blijkt dat er in 1933 een opdracht is voor de bouw van de katholieke meisjesschool aan de Burgemeester Bickerstraat. Op de foto's staat de datum 3 juni 1933 vermeld.

In een artikel in de *Diemer Courant* van 24 februari 1951 staat vermeld dat Goedhart in 1935 het eerste deel van een aantal woningen aan de Harmonielaan en het C.J. der Kinderenplein heeft gebouwd voor Woningbouwvereniging Diemen Vooruit.

In Diemen komt in 1937 er nog een grote opdracht: de Boerenleenbank aan de Ouddiemerlaan. Dit karakteristieke gebouw wordt opgeleverd in 1938.

Joodsche Invalide

Dan volgt er in 1935 een grote opdracht. Het betreft de uitbreiding van de Joodsche Invalide, een instelling voor Joodse bejaarden en invaliden aan de Nieuwe Achtergracht en het Weesperplein. Het bestaande gebouw uit 1915 aan de Nieuwe Achtergracht is een ontwerp van Harry Elte; de uitbreiding is van de hand van Jan Frederik Staal van hetzelfde bureau. Staal is een gerenommeerd architect. Hij heeft veel bekende gebouwen ontworpen, waaronder onder meer de Wolkenkrabber aan het Victorieplein in Amsterdam Zuid en de beurs van Rotterdam.

Het gebouw aan het Weesperplein is een voorbeeld van de Nieuwe Zakelijkheid

Deze foto is genomen op 3 juni 1933 tijdens de bouw van de RK Meisjesschool aan de Burgemeester Bickerstraat. V.l.n.r.: Jan Goedhart (zoon van Dorus), aannemer Jan Goedhart en mogelijk de uitvoerder Dorus Goedhart

en krijgt volgens goed Amsterdam gebruik een bijnaam. In de volksmond wordt het 'het Glazen Paleis' genoemd. Het gebouw is sinds 2002 rijksmonument. Het in 1937 opgeleverde gebouw zal niet lang gebruikt worden voor de bestemming waarvoor het is gebouwd. Op 1 maart 1943 worden 256 personen (verpleegden en personeel) door de bezetter gedeporteerd. Dat gaat met veel geweld gepaard. Lou de Jong beschrijft hoe ooggetuige Kisch ziet hoe bejaarde patiënten van de trappen worden gesmeten. Slechts enkele personen weten te ontsnappen. Een groot deel van de gedeporteerden wordt op 13 maart 1943 in Sobibor vermoord. Een plaquette van C. Stauthamer uit 1950 naast de ingang aan het Weesperplein herinnert aan de deportatie van de joodse bewoners in 1943.

Na de oorlog kan de sterk gedecimeerde Joodse gemeenschap de kosten van het pand niet langer opbrengen. De gemeente Amsterdam koopt het gebouw en neemt het in gebruik als het Weesperpleinziekenhuis. Later wordt hier de GG&GD gehuisvest. ➤

Diemerpost, 11 september 1954

Het gebouw van de Joodsche Invalide, het latere Weesperpleinziekenhuis (foto Hans Goedhart)

Zaanse timmerlieden in staking

Bij de nieuwbouw van de Verbeekstraat te Zaandam hebben hedenmorgen de timmerlieden het werk neergelegd in verband met een loonconflict. Deze actie dreigde reeds enige weken en ondanks een aandringen van deze bouwvakarbeiders op een herziening der loonnormen werd aan hun wensen geen gehoor gegeven. Door deze gebeurtenis wordt de bouw van deze nieuwe woningen ernstig gestagneerd.

De Waarheid, 19 april 1947

Staking beëindigd

zm.— De staking der timmerlieden bij den woningbouw in de Burgemeestersbuurt, waarover wij reeds uitvoerig rapporteerden, is gelukkig reeds geëindigd.

In een langdurig onderhoud met den aannemer zijn gistermiddag de moeilijkheden opgelost kunnen worden, waarna de timmerlieden den arbeid weer hebben hervat.

De Zaanlander, 22 april 1947

gemeente betaalt voorlopig een deel van de schulden en weet zo dit faillissement op te heffen. Maar aannemer Jan Goedhart kan fluiten naar zijn geld. Hij wringt zich in alle mogelijke bochten maar zijn bedrijf kan een dergelijke klap niet opvangen. En tegen het Ministerie kan hij geen rechtszaak aanspannen omdat dat niet zijn opdrachtgever is. Indirect wordt hij vermalen in de ambtelijke molen.

De *Staatscourant* vermeldt dat de rechtbank van Amsterdam op 24 november 1948 surseance van betaling verleent aan Jan Goedhart. In de periode tot en met 1953 wordt deze verschillende malen verlengd. Mr. R.J. Arnoldi uit Amsterdam wordt als bewindvoerder aangesteld. Op 20 april 1955 kent het Ministerie van Wederopbouw en Volkshuisvesting een

Bij beschikking van de arrondissementsrechtbank te Amsterdam, derde kamer, dd. 24 November 1948 is aan Johannes Caspar Christianus Goedhart, aannemer, wonende te Diemen, Oud-Diemerlaan 69 (procureur mr. O. Schreuder), op het daartoe door hem ingediend verzoekschrift definitief surseance van betaling verleend tot 24 Mei 1950, ingaande 24 November 1948, met benoeming van mr. Rud. J. Arnoldi, advocaat en procureur, Frederiksplein 36, te Amsterdam, wederom tot bewindvoerder.
(8750/12) *De Griffier der Rechtbank.*

Staatscourant, 30 november 1948

Timmerlieden staken te Zaandam

Aannemer Goedhart in dwangpositie

Bij den Woningbouw van enkele nieuwe huizenblokken bij de J. C. van Wessemstraat, te Zaandam is het Zaterdagmorgen tot een staking gekomen. Het betreft een 35-tal timmerlieden, die niet tevreden zijn met de uitgekeerde loonen.

De aannemer, J. C. C. Goedhart, uit Diemen is hiermede in een moeilijke situatie gekomen. Wij hebben ons licht eens opgestoken in deze zaak en kwamen tot de conclusie, dat een en ander niet eenvoudig zal zijn op te lossen. Weliswaar bevinden zich onder de stakers werkwilenden doch naar ons blijkt zijn de eischen der overige timmerlieden min of meer onredelijk. Deze arbeiders, zoowel Zaandammers als Amsterdammers, aan den eenen kant en de Regeering aan den anderen kant, brengen den aannemer n.l. in een dwangpositie. Hooger loonen uitbetalen dan contractueel toegestaan is, heeft onvermijdelijk boete tengevolge. Regelmatig wordt hierop controle uitgeoefend en van Regeeringszijde maakt men zich geen zorg of dit werk zoo snel mogelijk (bij den huidige woningnood) dan wel eerst over twee jaar gereed komt! De loonen mogen de hoogte niet in, dit is een eerste vereischte. Inderdaad staan de betreffende timmerlieden evenals in ieder vak voor hooge kosten van levensonderhoud. Zij weten echter, waar de aannemer zich aan te houden heeft, onder bovengenoemde omstandigheden, maar staan in zooverre sterk, dat zij zonder ontslag te krijgen, dit toch kunnen nemen en naar een ander werk (o.a. in de geteisterde gebieden) kunnen stappen.

Wat is n.l. het geval: bij de huidige schaarschte aan vaklieden is het een feit, dat men ze graag aanneemt. Pas daarna zal aan het Arbeidsbu-

reau blijken, dat ze ongeoorloofd van hun vroeger werk ontslag hebben genomen. Het gevaar van weglopen is dan ook practisch niet te ondervangen. Hedenmorgen half tien luidde, als gewoonlijk na schaftijd de bel aan den aannemerskeet. De metselaars gingen daarop normaal aan den slag. Een deputatie van de stakende timmerlieden, die wel op het werk verschenen, trad zooals onderling afgesproken was, daarop in bespreking met den heer Goedhart en eenige opzichters.

Nog geen oplossing

Het loonconflict werd hier „onder vier oogen” nader besproken. Het bouwvak is inderdaad een arbeid van vallen en opstaan. Dan is het hout, dan weer steenen, dan cement dat tijdelijk ontbreekt. En last not least een 14 weken vorst met als overbruggingsgeld ca. f 28 per week. Het is geen benijdenswaardige positie in dit wisselvallige werk met f 45 naar huis te moeten gaan. Of de E.V.C. in dit geval iets ten gunste van de timmerlieden kan bewerkstelligen, meenen wij vooralsnog te moeten betwijfelen. Den aannemer wordt immers geen enkele speling gelaten wat betreft het zelfstandig verhoogen der loonen.

Hden is men nog niet tot resultaten gekomen. Veel gemakkelijker zou men tot overeenstemming kunnen komen, indien deze loonkwestie in het bouwbedrijf van regeeringszijde in particuliere handen werd gegeven. Helaas worden de thans werkzame metselaars, loodgieters en electriciens ook de dupe, want waar een keten uit den schakel ontbreekt, blijft voor deze menschen nog hoogstens 2 dagen werk over en dan kunnen ook zij niet verder. Anders zouden binnen 2 maanden de eerste huizen aan de A. G. Verbeekstraat in gebruik kunnen worden genomen.

Zaanlander, 21 april 1947

bedrag van 108.214,11 gulden toe en sommeert de gemeente het grootste deel van dit bedrag uit te keren aan de aannemer. Diemen Vooruit doet er negen maanden over om Goedhart te betalen. De betaling aan Goedhart vindt uiteindelijk op 8 februari 1956 plaats.

Betaling te laat

Bewindvoerder Arnoldi voldoet van dit bedrag de schulden die tot de aanvraag van een faillissement van het Aannemersbedrijf J.C.C. Goedhart hebben geleid. Ik vind geen publicatie van een faillissement van het bedrijf. Het ziet ernaar uit dat een definitief faillissement uitblijft. Dossiers inzake faillissementen zijn pas na 75 jaar in te zien. Dat is in dit geval op zijn vroegst in 2031.

Maar de betaling van het ministerie komt te laat. Jan Goedhart is inmiddels ernstig ziek. Van het mooie, goed lopende bedrijf dat hij heeft opgebouwd is niets meer over. Hij overlijdt op 22 maart 1957, berooid en gedesillusioneerd.

Abraham haalde dertig jaar de mosterd in Diemen

LUYCKS MOSTERD: IEDEREEN KENDE HET 50 JAAR GELEDEN

Bert Roest

De 'millenials' kennen de naam Luycks als merkartikel misschien helemaal niet meer. De 'boomers' daarentegen zullen daar verontwaardigd over zijn. Zo'n vijftig jaar geleden produceerde Luycks maar liefst 80% (!) van alle Nederlandse mosterd. Daarnaast waren er andere zuurwaren, zoals azijn en augurken: allemaal Diemer producten. En zestig jaar geleden was de fabriek nationaal nieuws. Op de dag dat de zwaarste en koudste Elfstedentocht ooit werd gereden, op 18 januari 1963, vloog de fabriek in de fik. Bij een storm en -20 graden moest er met bijlen gaten in het ijs van de Weespertrekkvaart en de Gaasp gehakt worden om aan bluswater te komen. Over de brand is uitvoerig geschreven in het brandweernummer van de HKD in 2018. Maar er is meer te vertellen over Luycks die een fabriek tussen de Muiderstraatweg en de Stammerdijk had.

Familiebedrijven

Veel familiebedrijven in Nederland zijn in de loop van de tijd overgenomen door multinationals. Voorbeelden te over. Het is spijtig te zien dat veel daarvan helemaal van het toneel verdwijnen. Je kunt er allerlei speculaties over loslaten. Winstmaximalisatie, toenemende bureaucratie, 'onzichtbare leiding' waardoor bedrijfsvoering onpersoonlijk wordt. Duidelijk lijkt dat in een familiebedrijf de betrokkenheid bij de bedrijfsvoering van alle medewerkers groot is. Na overname lijkt dat steeds minder te worden. Wellicht is dit ook het lot van Luycks geweest.

Korte Diemense geschiedenis

Eind negentiende eeuw begint de geschiedenis over het ontstaan van de fabrikanten en handelaren in zuurwaren. In het vervolg van dit artikel lees je meer hierover. Pas in 1957 vestigde het familiebedrijf zich in Diemen toen de fabrieken van de familie uit Venlo-Blerick en Amsterdam werden samengevoegd. Die geschiedenis in Diemen duurde maar dertig jaar. De brand was dus zes jaar na de oprichting van de fabriek. Een jaar later was deze weer in volle glorie herbouwd. Tien jaar later verkocht de familie Luycks het bedrijf aan Nutricia waar de zuurwaren werden ondergebracht via de 'sauzenovereenkomst' bij dochterbedrijf Remia. Luycks bleef nog tafelzuren en kruiden produceren. In 1980 werd het bedrijf weer doorverkocht aan Zuid-Hollandse Conservenfabriek in

Noord-Brabant. De naam werd eerst "Luycks-Zuid" en later "Sluyck" waarna deze verdween en in 1985 geliquideerd. Uiteindelijk werd Luycks een merk van de Duitse zuurwarengroep Kühne in het dorp Herongen, net over de grens bij Venlo. De geschiedenis van Luycks in Diemen verdween in 1988; de fabriek werd toen afgebroken. Diemen mocht dus een mooi bedrijf huisvesten, waar in de hoogtijdagen 350 man werkten en in het augurken oogst-hoogseizoen nog eens 150 extra in tijdelijke dienst.

De herkomst van de familie Luycks

De stamboom van de familie is in een kloek familieboekwerk van 400 pagina's met maar liefst twaalf generaties beschreven. Alle familieleden – voor zover achterhaald – zijn vanaf 1570 uitvoerig gedocumenteerd. Een monnikenwerk uitgevoerd door een paar familieleden die er jaren mee bezig waren. En zoals het ging bij de inschrijving van namen in onder andere kerkregisters is de naam Luycks geschreven of beter gezegd verschreven in varianten. Je komt ze tegen met de uitgangen 'x', 'cx', 'çkx', 'çks', 'ks', en 'kx'. En de klinkers 'ui', 'uij' en 'uy'. Zelfs Leucx is bekend. Dus kom je zo een variatie van de naam tegen, het is ongetwijfeld een (ver) familielid van de familie. De beschreven stamvader in het familieboek komt uit Nispen, West-Brabant, vlakbij Roosendaal. Veel familie woont nog in de streek, maar in de loop der eeuwen waaierden ze uit naar België en elders in Nederland, waaronder Venlo en Amsterdam waar de genoemde mosterdbedrijven zijn ontstaan.

Martien Luycks (1849-1909)

Martien Luycks was de eerste mosterdmaker

De familie was ondernemersgezind. En vooraanstaand. Zo was er de ondernemer Martien Luycks (1849-1909), geboren in het Noord-Brabantse Steenberg. Hij was actief als kruidenier in Borgerhout, een deelgemeente van Antwerpen. In 1881 begon hij met de productie van azijn en mosterd onder de fabrieksnaam "La Clef". Hij bouwde het bedrijf succesvol uit in Antwerpen. Die fabriek speelde een rol bij de totstandkoming van de fabriek in Diemen. Na het overlijden van Martien ging de zaak over naar zijn zoon Augustinus (1882-1939), die kinderloos bleef. Het bedrijf kwam daarna in handen van derden, maar kwam in 1948 weer terug bij de familie Luycks; de neef van Martien in Amsterdam was de koper.

Jan Adriaan Luycks, neef van Martien

Na als hulpje thuis in Steenberg meegelopen te hebben met onder andere het uitventen van petroleum kwam Jan Adriaan (1875-1951) in dienst van zijn oom Martien in Borgerhout. Het was een slimme jongen, die zijn ogen en oren goed de kost gaf. In juli 1898 vestigde hij zich in Amsterdam. Hij leende 300

In 1957 verloren zo'n 20 mensen hun vaste baan na de sluiting van de Luycks-fabriek te Venlo-Blerick. Ook de 150 seizoenswerkers konden in de komkommertijd hun bijbaantjes vergeten. Wat herinnerde was de "zore luijskes en kumkummerkes".

gulden om een handkar en trekhond aan te schaffen en trok met potjes mosterd de Pijp en de Jordaan in. Verstrekte de eerste potjes gratis, maar verlangde daarna wel betaling. De mosterd betrok hij in vaten van genoemde oom Martien. In 1906 was zijn omzet van dien aard, dat hij kon starten met de eigen mosterdproductie en andere zuurproducten. Hij was er trots op tegelijkertijd "fabrikant, vuller, verkoper, bezorger en technische dienst" te zijn. Het bleef Luycks. Jan die inmiddels getrouwd was en drie kinderen had, ging het voor de wind. De hele familie werkte hard mee en er werd steeds meer personeel aangeworven. Mosterd was nog wel belangrijk, maar ook andere producten als azijn, sauzen en zuurconserven namen een voorname plaats in een steeds stijgende omzet. In 1948 nam Luycks het inmiddels

ietwat teloor gegane bedrijf van zijn oom in België over. De vestiging te Borgerhout werd gesloten en in Wilrijk, later te Aartselaar, kwam een groot distributiecentrum voor Luycks-producten.

In Amsterdam verhuisde hij steeds naar een groter onderkomen. In de Pijp van de Van Ostadestraat naar de Rustenburgerstraat en tot slot verhuisde de Luycks-fabriek naar een locatie tussen de Overamstelstraat en de Weesperzijde, vlakbij het Amstelstation.

Al voor de Tweede Wereldoorlog was Jan een nieuwe fabriek gestart in Venlo-Blerick. Hij zette daar familieleden in voor de bedrijfsvoering. Tot 1957. Het was niet efficiënt om op twee plekken een fabriek te hebben en dus werd de productie geconcentreerd in Diemen. ➤

Familiefoto van Jan Adriaan Luycks (1875-1951) met echtgenote Leronie Koens en kinderen medio 1920. Zoon Jacques staat links. Hij kwam al heel jong in het familiebedrijf, zette de vestiging in Amsterdam op en speelde een sleutelrol voor de bouw van een fabriek in Diemen.

WEGENS DE GROOTE OPSLAG DER FAYENCEFABRIEKEN
 WORDEN DE POTJES MET 1 CENT VERHOOGD
 DE PRIJS DER INHOUD ECHTER BLIJFT HET ZELFDE
 ALDUS WORDT VOOR HET LEDIGE POTJE 3 1/2 CENT
 GEREKEND EN OOK GERESTITUEERD
 J. A. LUYCKX AMSTERDAM

Luycks, Jan
 Adriaan. - Fa-
 brikant. - Geb.
 8 Nov. 1875 te
 Steenberg
 (N.-Br.), op-
 richter en dir.
 van de huidige
 N.V. t. Expl.
 v. J. A. Luycks'
 Fabrik. en In-
 leggerijen, ge-
 vestigd te Am-
 sterdam, Wees-
 perzijde 110 -
 112. - Na zijn
 opleiding te
 hebben geno-
 ten bij zijn om-
 te Antwerpen
 en zich be-
 kwaamd te heb-
 ben in de fabri-
 cage van mos-
 terd, vestigde L.

zich in 1898 te Amsterdam. Op zeer bescheiden wijze begonnen met den verkoop van uit België geïmporteerde mosterd, wist hij in zeer korten tijd zijn omzet zoodanig uit te breiden, dat het plan, om zelf mosterd te fabri- ceeren kon worden verwezenlijkt. Niet tevreden met dit eerste succes, maakte L. zich door veel studie vertrouwd met de bereid. van gistingsazijn. Een kleine azijnmakerij werd ingericht en ook dit artikel vond een gunstig onthaal. Toen volgden in gestadige regelmaat nieuwe art., zooals tafelzuur, slaolie, limonadesiropen, gesteriliseerde augurken en bouillonproducten. De opname van telkens nieuwe producten noodzaakte uiteraard tot ingebruikneming van steeds grootere panden en daarom werd de zaak achtereenvolgens verplaatst van Hoedemakerskade naar Gov. Flinkstraat, v. Ostadestr., Rustenburgerstraat-v. d. Helstraat en Weesperzijde. Aan het laatste adres is de zaak thans nog gevestigd. Zij beslaat op het oogenblik een oppervlakte van 10.000 M². en is uiterst modern geoutil- leerd en ingericht voor massa-fabricage. Er vinden thans ca. 150 man werk. Het bedrijf, dat in 1919 werd omgezet in een N.V. vierde 11 Juli 1938 haar 40-jarig bestaan. - Weesperzijde 112, Amsterdam.

N. 3467 Amsterdam, 12 Nov. 1932.
 Aan de firma Van Rijn & Co.,
 U T R E C H T . -
 M. M. Hiermede berichten wij U de goede
 ontvangst der volgende goederen, waarvoor
 wij Uwe rekening crediteeren.

12 kisten v. Rijn à 3,-	f. 36,-
1258 potjes	3 37,74
1 Luyckx- benedictist	1,- 1,-
1 potten " waardsloos oxhoofden "	-,-
58 H. potjes "	2 " 1,16
1/2 onkes "	" "
13 potjes à 3 "	stuk " -,-
mostervaten "	" "
4 potjes à 2 "	" "
29/4 flacons	3 0,87
3/2 "	5 0,15
Totaal f. 76,92	

Hoogachtend,
 N. V. v. h. J. A. LUYCKX

Eventuele reclame binnen 8 dagen na ontvangst. Deze nota.

Latere Luycks opvolgers

In 1957 was Jacobus Antonius Johannes (Jacques), de zoon van Jan Adriaan als president-directeur direct verantwoordelijk bij de ge- waagde stap naar een grote nieuwe fabriek in Diemen. Hij werkte al

vanaf zijn zestiende in het bedrijf van zijn vader in Amsterdam. Daar leerde hij het vak in alle facetten. Hij verliet het bedrijf in 1973 na de overname door Nutricia. Zoon Jan Adriaan - vernoemd naar zijn opa - was tot 1977 verbonden als

interim-manager. Zijn broer Rob was op dat moment directeur. Het waren de laatsten die betrokken waren bij het familiebedrijf dat in de jaren tachtig opgeld te bestaan. ☞

Linker- en rechterfoto: Jacobus Antonius Johannes (Jacques) Luycks.

Op de linkerfoto: met echtgenote Wil Vlasman en kinderen kort na de Tweede Wereldoorlog. Jacques was oprichter in 1957 en directeur van de Luycks fabriek in Diemen. De zonen Jan (rechts) en Rob (midden onder) waren de laatste familieleden die bij de Luycks-fabriek betrokken waren.

Links op de foto dochter Leonie.

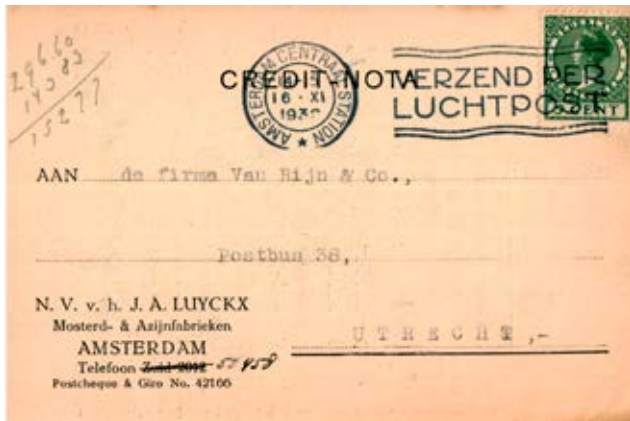

Haarlems Dagblad, 29 december 1941

Kort economisch nieuws uit binnen- en buitenland

Centralisatie Luycks' fabrieken
 Naar de directie der n.v. tot Exploitatie van J. A. Luycks' Fabrieken en Inleggerijen meedeelt biedt de thans aan de Muiderstraatweg te Diemen in aanbouw zijnde nieuwe fabriek de gelegenheid om de bedrijven op één punt te centraliseren. Daartoe zal de inleggerij te Blerick nabij Venlo na de oogstcampagne in haar geheel worden verplaatst naar het nieuwe pand te Diemen aan de rand van Amsterdam. De directie vestigt er de aandacht op, dat het daarom niet juist is, zoals aanvankelijk gemeld, zonder meer te spreken van de „opheffing” van het bedrijf te Blerick.

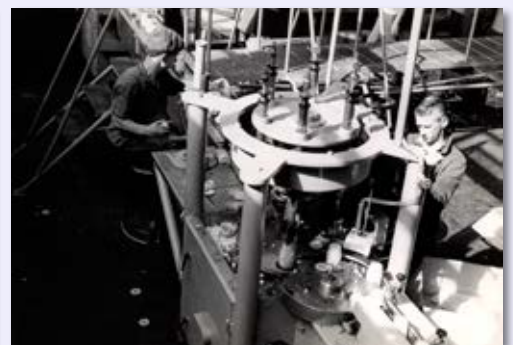
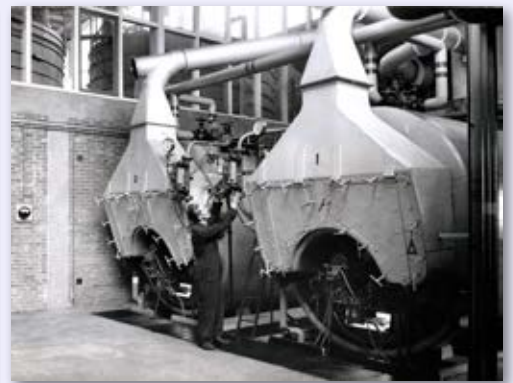
IJmuider Courant, 23 juli 1957

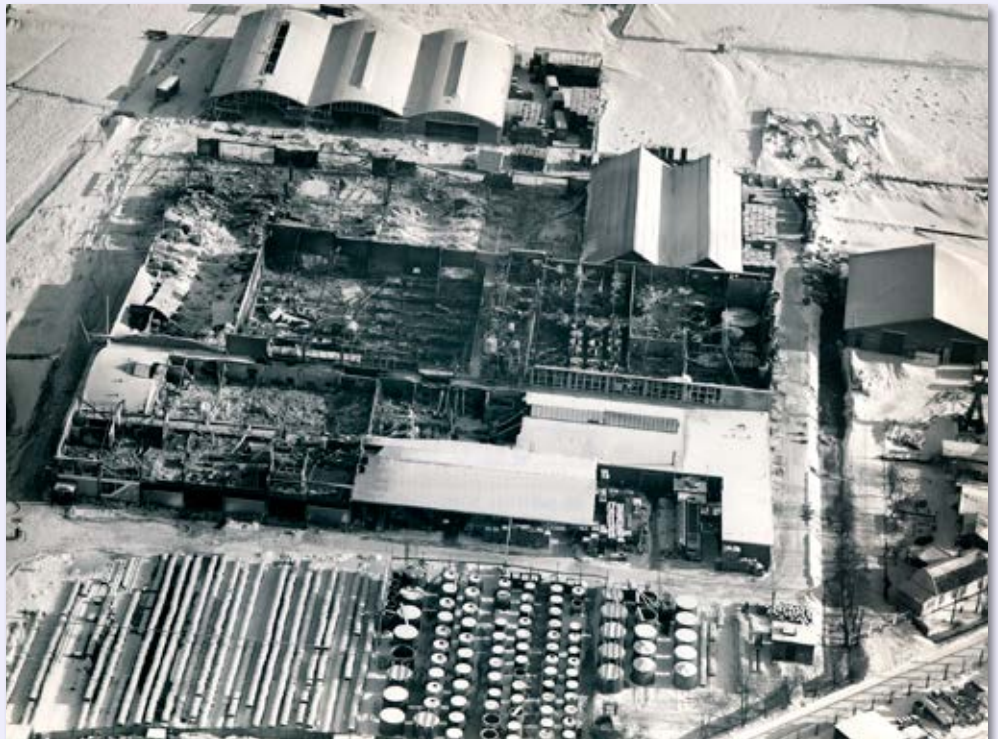
Bronnen

- **Dam**, Taco ten: Luycks in Diemen. Abraham haalde jarenlang de mosterd op de Stammerdijk, in: *Historische Kring Diemen*, jrg. 14, nr. 2-2004, p. 30-33.
- **Dam**, Taco ten: Stammerdijk 18 januari 1963. Brand bij Luycks onder extreme winterse omstandigheden, in: *Historische Kring Diemen*, jrg. 28, nr. 1-2018, p. 20.
- **Dam**, Taco ten: Theo Verheul, chef tankstation De Blokhut: “Ze willen ons in Amsterdam gewoon voor leugenaar zetten”, in: *Historische Kring Diemen*, jrg. 28, nr. 1-2018, p. 21-24.
- Beeldarchief fam. Vlaar en HKD-Beeldbank
- www.google.nl: familie uitgaven Luycks
- www.wikipedia.nl
- www.delpher.nl

In 1957 werd de nieuwe Luycks-fabriek op de locatie tussen de Muiderstraatweg en de Stammerdijk te Diemen geopend. Binnen het moderne, nieuwe, ruime en lichte gebouw, met een oppervlakte van 40.000 m², konden alle afdelingen van Luycks worden ondergebracht.

18 januari 1963 was een zwarte dag in de geschiedenis van de Diemense Luycks-fabriek. Een enorme brand verwoestte een groot deel van de fabriek. Ondanks pogingen van de Diemense Vrijwillige Brandweer kon het bedrijf niet worden behouden. Het Luycks-complex aan de Muiderstraatweg werd geheel herbouwd, maar in 1988 weer gesloten en gesloopt na overnames.

Van kringenwetboerderij tot sociaal centrum

HILGA NIJMAN REDDE BOERDERIJ DE ZEEHOEVE VANUIT HAAR STUDENTENFLAT

Frank Roos

Bij helder weer en met een goede verrekijker had Hilga Nijman boerderij De Zeehoeve vanuit haar flat kunnen zien liggen. Ze woonde vijftien hoog in de beheerderswoning van een studentenflat aan de Rode Kruislaan. Toch hoorde ze in 1995 voor het eerst van het bedreigde pand dankzij haar hond. Tijdens het uitlaten ontmoette ze Karel Hennipman, de laatste veehouder van De Zeehoeve, met zijn teckel. Hij had de boerderij geheel tegen zijn zin moeten verruilen voor een rijtjeshuis in haar buurt.

Hennipman

Hilga nu, 27 jaar later: "Hij vertelde me elke keer over de dreigende sloop. Daar was hij emotioneel over. Aanvankelijk dacht ik dat hij in de war was. In zijn hoofd woonde hij nog daar aan de dijk. Hennipman noemde het onrecht dat de elektriciteitscentrale zijn huis wilde slopen en dat het ondertussen verwaarloosd werd. Ik herinner me, dat volgens tekeningen de toekomstige weg naar IJburg precies door de dakgoot van De Zeehoeve zou lopen. Dat lag al vast."

Maar niet voor Hilga. Ze was afgestudeerd als logopedist en leerkracht en woonde met man en kind in Diemen. "Als ik ergens onrecht zie, ga ik er werk van maken." Ze verdiepte zich in het gebouw, een kringenwetboerderij van Fort Diemerdam uit 1881, en dook in archieven. Aanvankelijk vooral voor de boer die het huis had moeten verlaten, omdat elektriciteitsbedrijf UNA andere plannen met de grond had.

UNA-Centrale

De Zeehoeve, ver achter Maxis in een uithoek van Diemen, lag op grond van de UNA-centrale aan de 'andere kant' van het

Amsterdam-Rijnkanaal. Hilga: "Hennipman was oprecht bezorgd. En ik dacht nog: misschien kan ik het huis redden en er zelf gaan wonen." Gaandeweg ontdekte ze de waarde van het gebouw en de historie. Ze zag zelf ook dat de zogenoemde langhuisboerderij, helemaal van hout om bij het naderen van dreigende vijanden snel geofferd te worden aan een vrij schootveld, stond te verkrotten. Haar reddingsactie had de wind mee. Voor de sloop werd een stokje gestoken door de nieuwe monumentenstatus die erop van kracht werd. Sindsdien zat de UNA met de boerderij in haar maag.

Vorstenwrijver Mezger

De Zeehoeve was in Diemen zelf amper bekend. De plek aan de Overdiemerweg was alleen via een lange omweg via Maxis in Muideren te bereiken. Het bleef een goed bewaard plaatselijk geheim. Een halve eeuw geleden telde het dorp nog talloze boerderijen, maar inmiddels waren dat er aan het einde van de vorige eeuw niet zo veel meer. De melkboerderij dateert uit 1847. Toen heette ze Het Uilebosch. Het huidige huis werd in 1881 gebouwd op dezelfde fundering.

De eerste eigenaar was de beroemde arts Johan Georg Mezger, ook wel de vorstenwrijver genoemd, die onder andere de Oostenrijkse keizerin Elisabeth ('Sissie') met kloppen en wrijven haar jicht verlichtte. Voor de succesvolle behandeling van een zoon van koning Willem III kreeg hij een koninklijke onderscheiding.

Hilga Nijman bij boerderij De Zeehoeve

Archieffoto van boerderij De Zeehoeve. De originele kringenwetboerderij heeft een unieke drijvende kelder (coll. HKD)

Stelling van Amsterdam

Hilga Nijman woont tegenwoordig in Weesp. Ze is – zegt ze zelf “als een nomade” – door het land verhuisd. Herinneringen aan haar inzet voor De Zeehoeve heeft ze nog volop en waar die tekort schieten, helpt een indrukwekkend archief, zorgvuldig in ordners bewaard en van adres naar adres meegesjouwd in de verhuisdozen.

Hilga Nijman raadpleegt haar Zeehoeve-archief

“Mijn motivatie was destijds niet dat ik zelf verantwoordelijk was over wat er dreigde te gebeuren. Voor mij was het leuk om het allemaal uit te zoeken en dat deed ik voor Hennipman. Ik begon tekeningen te bestuderen die de boerderij in gevaar brachten. Voor de historische achtergronden kwam ik in Haagse archieven terecht. Daar kon ik checken of De Zeehoeve echt een kringenwetboerderij was. Ik kreeg al snel door dat de boerderij waardevol was. In oude stukken zocht ik de relatie van het nabijgelegen Fort Diemerdam met De Zeehoeve. En ik vond de omschrijving van het huis met de stal en hooiberg als kringenwetboerderij van het fort, dat deel uitmaakt van de Stelling van Amsterdam.”

Plannen

Vaak met haar dochter in de kinderwagen trok Hilga ten strijde, met steeds meer ontdekkingen tot gevolg. “Ik had in die tijd niet veel te doen. En mijn motivatie werd steeds groter. De Zeehoeve lag daar schitterend, maar het verval was ernstig. Het had veel mogelijkheden, vooral dankzij

het achterhuis en de stal. Brutaalweg heb ik de UNA gebeld en naar hun plannen gevraagd. Ik wilde weten of die vermaledijde weg daar echt moest komen. En het waren leuke gesprekken, waaruit bleek dat het bedrijf geen zin had tijd en geld in die oude boerderij te steken.”

Het werd haar snel duidelijk dat een stevig plan nodig was om De Zeehoeve te redden. Haar droom om er zelf te gaan wonen moest ze opgeven. Ze lanceerde initiatieven zoals het natuurvriendenhuis voor het Nivon of een geitenboerderij. Ook opperde ze een publieksfunctie waarbij de UNA zelf het gebouw kon gebruiken. Het lag destijds nog erg geïsoleerd, maar IJburg kwam dichterbij en de fietsroute langs het IJmeer zou aangelegd worden, dus de bereikbaarheid nam toe.

Werelderfgoedlijst

Natuurlijk was voor geen van de plannen geld, maar voor haar ideeën vond Hilga wel steun, bijvoorbeeld bij de Provincie Noord-Holland, die ook al plannen had voor de omgeving van het fort. Ondertussen zag ze De Zeehoeve een reddeloze bouwval worden. Er vielen gaten in de daken en kwaadwilligen plunderden de leegstaande gebouwen. In 2003 werd de bouwval geteisterd door een storm en brand. Met warme brieven aan provinciebestuurders en een ware publiciteitsslag in de Diemer Courant wist Hilga aandacht voor De Zeehoeve vast te houden. Ze kreeg steun van een lid van Provinciale Staten en van Rijkswaterstaat. Mede dankzij Jaap Haag van de *Historische Kring Diemen* werd het een Provinciaal Monument en kwam het zelfs op de Werelderfgoedlijst van Unesco. Toch dreigde sloop door de plannen voor de weg naar IJburg.

Geen sloop

UNA had geen enkel bedrijfsbelang maar toonde zich uiteindelijk in zoverre bereid mee te werken, dat behoud van De Zeehoeve niet langer onbespreekbaar was. Mede door toedoen van de *Historische Kring Diemen* belandde het complex al op de Provinciale Monumentenlijst en was sloop uitgesloten. Maar de leegstand sinds het gedwongen vertrek van de laatste veehouder, maakte het er allemaal niet beter op. Uiteindelijk werd via de gemeente Diemen Stadsherstel Amsterdam voor het project geïnteresseerd. Die was destijds ook al bezig schuilkerk De Hoop aan de Hartveldseweg volledig op te knappen. ➤

Tijdens haar inspanningen voor De Zeehoeve raakte Hilga Nijman ook betrokken bij de naburige fortwachterswoning van Diemerdam. Ze heeft er met haar gezin zelfs eens de nacht doorgebracht. Het was een vakantiewoning voor personeel van NV Afvalzorg geworden.

Hilga: “Ik volgde destijds een opleiding om als boswachter in het Diemberbos rondleidingen te kunnen geven. Onderdeel daarvan was dat we iets moesten organiseren. Zo bedacht ik de Diemerdammerdag waarmee aandacht gevraagd werd voor de boerderij. De Zeehoeve zelf was te onveilig om in te gaan en dus hielden we dat evenement in de naburige fortwachterswoning. De Zeehoeve was immers een kringenwetboerderij van het fort. Zo viel alles samen.”

Eigenaar Afvalzorg, onderdeel van de provincie, was met de houten woning veel zorgvuldiger omgesprongen dan de UNA met de boerderij. Hilga werkte mee aan een tentoonstelling met luchtfoto's van alle forten van de stelling.

Mede door een interview op de radio kwamen daar veel belangstellenden. Hilga koestert het gastenboek nog, waarin ook de naam van toenmalig burgemeester De Hon staat. Ze werd er zelfs geïnterviewd door een Japanse journalist.

Boerderij De Zeehoeve na restauratie (foto 2017 Wiard Krook)

Stadsherstel

Voorwaarde voor succes was het vinden van een gebruiker. De UNA verkocht de boerderij voor één euro aan Stadsherstel op voorwaarde dat er niemand zou gaan wonen, om eventuele uitbreidingen van de centrale niet onmogelijk te maken. De Zeehoeve kon in 2005 na een schitterende restauratie verhuurd worden aan de stichting Herstelling, die er toen intrek nam. In een leerervarings-traject hadden probleemjongeren die niet gemakkelijk aan een baan kunnen komen, meegewerkt aan herstel van de boerderij.

Eigenaar Stadsherstel was er blij mee, staat nog altijd op de website. Maar de huurder is inmiddels wel vertrokken. Yoeri van der Lugt van Herstelling vertelt dat De Zeehoeve voor zijn organisatie te duur is geworden. “Het was een diagnostisch centrum waar we jongeren met een afstand tot de arbeidsmarkt zes weken observeerden. Dan konden we inschatten wat ze wel en niet konden. Wij hebben er ruimtes bij gemaakt, zoals de hooimijt die we tot kantoor verbouwden. Toen verhoogde Stadsherstel de huur.”

Stichting De Zeehoeve

Inmiddels heeft de Stichting De Zeehoeve zich in het pand gevestigd. Daarin werken twee organisaties samen aan ontwikkeling van jongeren. Social Taskforce en Saga Interproject noemen het “een plek voor verbinding, participatie, empowerment en persoonlijke ontwikkeling”.

Kinderen krijgen weerbaarheids-trainingen en sportgelegenheid. Er komt een theetuin, de moestuin wordt nieuw leven ingeblazen, de hooischaar is straks een sportruimte. De oude woonkamer is nu een kantoor.

Restauratie

Hilga: “Al 22 jaar ben ik nu uit Diemen weg. Via Cor, de zus van boer Hennipman, bleef ik aardig op de hoogte van wat er gebeurde. Zelf maakte ik inmiddels voor werk een zwerftocht langs veel adressen in het land en belandde uiteindelijk in Weesp. Mijn interesse voor De Zeehoeve verdween nooit, maar ik

woonde inmiddels ver weg en had een drukke baan. Ik ben te vroeg vertrokken om de herrijzenis van de hoeve mee te maken.”

Een uitnodiging voor de officiële afronding van de restauratie, door toenmalig wethouder Ahmed Aboutaleb van Amsterdam, heeft Hilga nooit ontvangen. De credits voor haar reddingsactie staan alleen vermeld in een artikel van het Nieuws van de Dag uit 1996.

“Achteraf vind ik het jammer dat ik die afronding niet meer kon volgen. Ik ben wel super trots. Het is geworden wat ik nastreefde. Nu ik weer hier in Weesp woon, ben ik er wel een keer langs gefietst. En ik zou dolgraag eens binnen kijken.”

Literatuur

- **Eric Schmitz**, tijdschrift *Historische Kring Diemen*, jrg. 2, nr. 2-1992, p. 14-17.
- **Taco ten Dam**: Cor Bakker-Hennipman groeide op in boerderij ‘Zeehoeve’; Een jeugd achter de dijk van het IJsselmeer, tijdschrift *Historische Kring Diemen*, jrg. 11, nr. 2-2001, p. 29-33.

Cor Bakker-Hennipman werd in 1926 geboren op boerderij De Zeehoeve die haar ouders pachtten van landheer Dedel. In 1993 moest haar broer Karel de boerderij verlaten op last van de Elektriciteitscentrale UNA. Cor ging nog vaak kijken bij De Zeehoeve met de unieke drijvende kelder: een vrij liggende gemetselde bak die op het grondwater drijft. Cor Bakker-Hennipman, op de foto op het bankje voor de gerestaureerde boerderij, overleed op 31 maart 2021 (foto Wiard Krook)

IN MEMORIAM ELLEN VAN MEURS EN FRANS DECKERS

Ellen van Meurs

Op 10 maart werden wij opgeschrikt door het bericht van het plotselinge overlijden van ons bestuurslid Ellen van Meurs. Wij waren diep geschokt en konden het niet geloven.

Enige dagen ervoor zag ik nog een bericht van haar op Facebook gekleed in blauw geel voor steun aan Oekraïne.

Ellen is vele jaren actief geweest als redacteur van ons tijdschrift. Vele mooie verhalen heeft ze hiervoor geschreven. Ellen interesseerde zich voor vele Diemense zaken en publiceerde daarover uitgebreid. Om een paar zaken te noemen: de geschiedenis van Diemen, monumenten, het boerenleven, de bedrijvigheid, het kerkelijke leven, het Lunapark, ouderen, het studentenleven, de horeca, personen, rechtszaken, waterwegen en natuurlijk kunst in Diemen. In november 2016 is ze tot het bestuur van de *Historische Kring Diemen* toegetreten. Ze deed dat met veel plezier.

De kunst was haar favoriet. Wat was ze trots op haar beschrijving van het schilderij "De bevrijding van Petrus uit zijn banden" van Balthasar Beschey. Dit schilderij is eigendom van de Sint Petrus' Bandenkerk. Het is bijzonder dat het in de voormalige schuilkerk heeft gehangen, maar vooral de ontdekking dat dit schilderij niet van de Antwerpse Balthasar was, maar van een Amsterdamse Balthasar, was bijzonder belangrijk. Ook de beschrijving van het schilderij van Pastoor van Houtum is een mooi verhaal, dat ook op de website van de *Historische Kring Diemen* te vinden is.

Ze was nauw betrokken bij het opstellen van de *Canon van Diemen*. Ze heeft daarvoor hoofdstukken over Rembrandt, het boerenleven en de recreatie geschreven.

Zij was altijd heel precies en deed ook heel veel onderzoek om deze artikelen te schrijven. Zo ging ze op bezoek bij oud(e) Diemenaren, die haar over de geschiedenis konden vertellen. Over de tekeningen van Rembrandt van Diemen wist ze veel te vertellen. Tijdens onze jaarvergadering in 2021 heeft ze nog een uitleg gegeven over een van deze tekeningen en gaf ze aan dat Rembrandt nog wel eens een vrije interpretatie tekende van wat hij zag.

Ellen was positief en nieuwsgierig. Heel triest dat zij niet meer in ons midden is.

Frans Deckers

Tijdens onze Algemene Ledenvergadering op zaterdag 26 maart ontvingen wij het bericht dat ons oud-bestuurslid Frans Deckers op 19 maart plotseling was overleden.

Frans was ruim achttien jaar bestuurslid van onze vereniging. In 2021 is hij tijdens onze ALV in september afgetreden. Vele jaren heeft hij zich bezig

gehouden met onze vorige website. Deze had hij ontworpen en hield hij bij. Ook had hij de vorige ledenwerf folders ontworpen en zorgde hij er iedere vijf jaar voor dat tijdschriften werden ingebonden. Ook was hij ieder jaar tijdens het Diemer Festijn trouw aanwezig bij onze kraam op de kramenmarkt.

Frans was een stille kracht. Tijdens onze vergaderingen zei hij niet veel, maar door zijn aanwezigheid bij alle raadsvergaderingen in Diemen wist hij wel altijd alle laatste nieuwtjes te melden.

Zijn gezondheid liet hem de laatste tijd wat in de steek. Dat zorgde ervoor dat hij de laatste vergadering van de oude gemeenteraad dit jaar helaas niet meer kon bijwonen.

Wij zullen zijn wandeling door het winkelcentrum samen met zijn vrouw zeker gaan missen.

Ad Saan

Voorzitter Historische Kring Diemen

NOODLANDINGEN IN DIEMEN

Wiard Krook

Tijdens de Eerste Wereldoorlog nam het gebruik van vliegtuigen voor militaire doeleinden snel toe. In vrijwel elk land werd het leger uitgebreid met een luchtmacht. Zo werd in Nederland op 1 juli 1913 de Luchtvaart Afdeling (LVA) opgericht onder het commando van de Koninklijke Landmacht. In 1953 werd dit krijgsmachtdeel zelfstandig als Koninklijke Luchtmacht.

Noodlanding 1926

In de beginjaren van de (militaire) luchtvaart was in ons land een noodlanding van een vliegtuig belangrijk landelijk nieuws. Toen er op 8 oktober 1926 een Nederlandse Fokker D.VII in een weiland bij de Vinkenbrug aan de Muiderstraatweg moest landen, werd dat breed uitgemeten en soms geïllustreerd met foto's in kranten en tijdschriften. Het tweedeks Fokker 'jager-vliegtuig' nr. 258 was afkomstig van het Vliegekamp Soesterberg van de LVA.

We lezen in het Algemeen Handelsblad van 9 oktober 1926 het volgende bericht:

"Noodlanding. Gistermiddag tegen 3 uur maakte een militair vliegtuig een noodlanding bij Diemen aan den Muiderstraatweg op het verhoogde gedeelte van de Vinkenbrug. Het vliegtuig kwam met den kop in het zand. Het onderstel werd beschadigd. De vlieger kwam er goed af."

Het Nieuwsblad van het Noorden kon in de editie van 9 oktober 1926 het bericht over de noodlanding nog aanvullen met de informatie dat de piloot een sergeant-vlieger van het vliegekamp Soesterberg was. De oorzaak van de noodlanding was een defecte motor. Niet alleen het onderstel maar ook de schroef werd beschadigd. Het Rotterdamsch Nieuwsblad van 11 oktober 1926 maakt het allemaal nog wat spannender om te schrijven:

"Het jager-vliegtuig werd bestuurd door H. Brinkhuis. Het toestel kwam tegen de helling op den grond. Brinkhuis sprong uit de machine en bleef ongedeerd."

Overigens was de landelijke pers het niet eens met de juiste naam van de piloot. Het varieerde van sergeant-vlieger Velthuis, sergeant-vliegenier Broekhuis tot vlieger sergeant H. Brinkhuis. De laatste versie wordt vermeld door het Nederlands Instituut voor Militaire Historie.

De noodlanding van een Nederlandse Fokker D.VII nabij de Muiderstraatweg te Diemen dd. 8 oktober 1926 (foto Internationaal Persfoto Bureau N.V.)

De noodlanding van de Fokker D.VII van de Nederlandse Luchtvaart Afdeeling trok veel belangstelling (foto Katholieke Illustratie, 13 oktober 1926)

Noodlanding 1928

Op 6 juli 1928 was het weer raak in het buitengebied van Diemen. Net als in 1926 kwam er een militair vliegtuig in nood boven Diemen. Het moest eveneens in het nog onbebouwde weiland bij de Muiderstraatweg een noodlanding maken. Het betrof ditmaal een Fiat R.22 dubbeldekker van de Italiaanse luchtmacht. De piloot was Francesco Brack-Papa en zijn passagier de Italiaanse generaal Lombardi. Het vliegtuig en bemanning maakten deel uit van een eskader van zes nieuwe Fiat R.22 en zes Ansaldo A.120 vliegtuigen die onder commando van generaal Italo Balbo een tournee maakten van Rome naar Parijs en Engeland. Vandaar werd vliegveld Soesterberg in Nederland aangedaan. Het was de bedoeling om later via Berlijn en München weer terug te vliegen naar Rome. Op het vliegveld van Hendon in Engeland had men

deelgenomen aan een militaire luchtshow. Nederland werd speciaal bezocht om act de présence te geven aan activiteiten van de "Eerste Luchtverkeer Tentoonstelling Amsterdam" (E.L.T.A.). De bekende Albert Plesman, oprichter van de KLM, was vanaf het begin in 1919 betrokken bij deze tentoonstelling. Anthony Fokker kon hier zijn civiele en militaire vliegtuigen demonstreren.

De plaats van de noodlanding werd door de landelijke pers omschreven als "een terrein achter de meelfabriek te Diemen, halverwege de Vinkenbrug aan den Muiderstraatweg". De enige meelfabriek in de omgeving van de Muiderstraatweg was gevestigd het gebouw van de Coöperatieve Vereniging "Ons Voordeel" (in Diemen bekend als de "Boerenbond").

De Boerenbond werd in 1905 opgericht door Diemense boeren. In 1907 kocht men de oude meelmaalterij van G. Belzer aan de Muiderstraatweg 19. Jarenlang werd hier onder andere meel gemalen en veevoer verkocht. Het gebouw werd in 1913 uitgerust met een elevator over de weg om graan en dergelijke uit schepen te kunnen lossen. In 1924 werd het weiland ten noorden van de maalderij bebouwd, zo zien we op oude plattegronden. Hier ontstond de Burgemeester de Kievietstraat die parallel loopt aan de Muiderstraatweg. De aansluitende, meer noordelijker gelegen straten zijn van veel latere datum: Prinses Irenestraat (1953), Prinses Margrietstraat (1953), Prinses Marijkestraat (1953) en Prins Bernhardlaan (1956).

Met enige fantasie kunnen we op een foto op de achtergrond de telefoonpalen van de Gooische Stoomtram Maatschappij zien die langs de route aan de Muiderstraatweg stonden. De foto moet dan vanuit het noorden zijn genomen, kijkend naar het zuiden. ➤

De Italiaanse Fiat R.22 dubbeldekker die op 6 juli 1928 een noodlanding moest maken nabij de Muiderstraatweg (foto Internationaal Persfoto Bureau N.V.)

Met nog meer fantasie toont een andere foto op de achtergrond in het midden enige huizen aan de Burgemeester de Kievietstraat. Ook deze foto moet dan vanuit het noorden zijn genomen. Het vliegtuig is dan kennelijk al uit de sloot gehaald en gedraaid.

Bij de noodlanding kwam het landingsgestel vast te zitten in een slootje waarbij de wielen diep in de modder drongen. Er werd een stuk van de propeller afgeslagen en de onderste rechtervleugel werd licht beschadigd. Even werd door de weinige toeschouwers die de noodlanding hadden gezien, gevreesd dat het vliegtuig over de kop zou slaan

omdat de romp op een gegeven moment verticaal stond. Als door een wonder herstelde het vliegtuig zijn evenwicht en kwam weer recht te staan.

Het Algemeen Handelsblad van 6 juli 1928 meldde:

“De inzittenden kwamen met de schrik vrij en begaven zich met de Italiaanse consul, die onmiddellijk ter plaatse was, stadswaards. Naar wij vernemen zal de montagedienst van de luchtmacht hulp verlenen en het toestel naar Soesterberg brengen om aldaar te herstellen.”

Ⓡ

Door vrijwilligers werd het verongelukte Italiaanse vliegtuig weer uit de sloot getrokken. De militaire Luchtvaart Afdeling te Soesterberg demonteerde de machine (foto Katholieke Illustratie, 11 juli 1928)

*Als door een wonder
herstelde het vliegtuig
zijn evenwicht en kwam
weer recht te staan.*

DE BUURTFEESTEN OP KONINGINNEDAG

Steven Dijk

In 1977 werden de eerste woningen in de wijk Akkerland in Diemen-Zuid opgeleverd en een jaartje later was nagenoeg de hele wijk bewoond. De winter van 1978/1979 duurde uitzonderlijk lang. Half december begon het fors te sneeuwen en pas begin april was die sneeuw verdwenen. Nadat de sneeuw was verdwenen kregen de bewoners weer contact met elkaar. Het was Peter van den Elzen die tijdens een burenborrel opperde om een buurtfeest te organiseren. Koninginnedag was een voor de hand liggende gelegenheid.

Koninginnedag?

Ans Breggeman, niet de enige, maar wel een belangrijke motor achter het feest daarover jaren later in de *Diemer Courant*: "Alle bewoners waren nog nieuw, de wijk stond er nog niet zo lang. Het was onze bedoeling dat de wijkbewoners op zo'n feest kennis met elkaar konden maken. Toen we zaten te praten over een datum voor zo'n feest kwamen we automatisch op 30 april uit, op die dag heeft iedereen vrij. Maar het mocht geen 'Oranjefeest' of Koninginnedag heten. Er zaten in onze groep nogal wat linkse rakkers die niets moesten hebben van het koningshuis, vandaar dat het altijd Buurtfeest is blijven heten." (*Diemer Courant*, 21 augustus 1986)

*Er zaten in onze groep
nogal wat linkse rakkers
die niets moesten hebben
van het koningshuis,
vandaar
dat het altijd Buurtfeest
is blijven heten.*

Rad van Avontuur

De burenen benaderden voor dat eerste feest diverse kennissen in de wijk en het enthousiasme was groot. Er werd geld bij elkaar gelegd om het buurtfeest te kunnen starten. Dat geld was voor een feesttent, een barinstallatie en veel snacks en drank. Het geld moest worden terugverdiend via de bar en via het Rad van Avontuur waarbij gedurende een groot deel van de middag winkeldochters van plaatselijke winkeliers werden verloot. Vooral buurtbewoner ➤

De dame links is Ans Breggeman, rechts Peter Weppner en Steven Dijk aan de bal (foto Gerrit Hols, coll. HKD)

Namens de brandweer houdt de voorzitter van de Brandweervereniging, Ger Huiberse, toezicht (foto Gerrit Hols, coll. HKD)

Hans Fuchten, de manager van Koolhaas, de winkel voor huishoudelijke artikelen en speelgoed, leverde een forse bijdrage aan de hoeveelheid prijzen. Ik zat zelf niet in het comité, maar was gevraagd de hele dag als spreekstalmeester op te treden en mocht ook het Rad van Avontuur presenteren. Af en toe vroeg ik me bij de prijzen af wat het voor moest stellen, maar de loten werden door een aantal vrijwilligsters steeds grif verkocht. Er waren veel buurtbewoners bij de voorbereidingen betrokken. De feesttent werd door vrijwilligers opgezet, waarbij de kracht van Melle Smeding van pas kwam bij het in de grond hameren van de grote houten haringen en Paul Duivis, medewerker van Saan, die met toestemming van de broers Piet en Cor Saan voor het vervoer van de spullen kon beschikken over een vrachtwagen. Andere steunpilaren van het comité waren Lenn van Voorst, Sjaak van Wel en Paul Monsees die de financiën beheerde. Ook de partners speelden een belangrijke rol.

Ballonnenspektakel

Het eerste buurtfeest begon met een optocht door de wijk van de drumband van de ASV, de huidige Neutenblazers, die werd voorafgegaan door een geluidswagen die de buurtbewoners opriep met hun kinderen mee te lopen achter de drumband naar het feestterrein bij Maanzaaderf. In de *Diemer Courant* van 3 mei 1979 is een uitgebreid verslag van die dag te lezen en daarin werd vermeld dat er maar liefst 250 kinderen aan het eind van de optocht een ballon oplieten. Na het ballonnenspektakel begon het gekostumeerde en gemengde voetbaltoernooi. Vier teams van acht spelers

Maar liefst 250 kinderen lieten aan het eind van de optocht een ballon op.

traden in het strijdperk. De *Diemer Courant* schreef er het volgende over: "De meeste voetballers hadden zich voor de gelegenheid fraai uitgedost. Zo zagen we een vrouw in marine-pak, een heer in een jurk met staartjes in z'n haar, een bakker, een slager, een heer met een dermate uit het lood geslagen blik, dat deze met een postzak bij elkaar moest worden gehouden en heel veel pruiken."

Burgemeester Strumphler Tideman en zijn vrouw bij het hamburgers bakken in 1979 (foto Gerrit Hols, coll. HKD)

Bakfietsenrace

Voor de kleintjes was er een straattekenwedstrijd en voor de ouders was er in de middag een bakfietsenrace. Ook burgemeester Tideman was daarbij van de partij. 's Avonds was er een disco met muziek van dj Peter Gold. Achter dat pseudoniem schuilde Peter Rijsenbrij, wiens vader in het winkelcentrum een platenzaak had. Later maakte hij furore bij de NCRV en Radio 10.

Om een uur of elf 's avonds ging er een luid gejuich op achter de bar. De gewenste omzet was gehaald en de echtparen die zich garant hadden verklaard voor het eventuele tekort konden opgelucht ademhalen, ze waren uit de kosten. Tot die tijd moest iedereen zijn consumpties betalen, ook de leden van de organisatie. Vanaf dat moment was er een selectief barbeleid, de organisatoren van het feest werden vrijgehouden.

Appie en Flappie

In de jaren daarna bleef veel hetzelfde, maar er waren ook ieder jaar nieuwe initiatieven. Ieder jaar was er een programma voor de jongste kinderen. Dat varieerde van de Diemense clowns Appie en Flappie, via de marionetten-parade van ene Alice tot een geïmproviseerde show van Netty Gelijsteen en haar partner Marius van Sprundel, een stel dat ook actief was bij de Kinderzomerspelen in die jaren. In 1983 werd door de huisartsen Bart Schweitzer en Hans Grundmeijer voor het eerst een trimloop georganiseerd. De start en finish was bij de feesttent en het rondje was vijf kilometer lang en kon naar keuze 1, 2 of 3 keer worden afgelegd. Na een aantal jaar werd de organisatie overgenomen door Paul Smitka, de bedrijfsleider van het gemeentelijke Sportcentrum Wethouder F.B. Duran. De trimloop stond nog wel in het programmaboekje van het buurtfeest, maar in het draaiboek werd aangegeven dat het comité daar geen bemoeienis meer mee had.

Sommige spelen kwamen vaak terug, zoals de bakfietsenrace, andere activiteiten werden een enkele keer georganiseerd, zoals het ringsteken met een treinwagonnetje op rails en het fierljeppen (polsstokspringen) over de waterpartij tussen Diemen-Zuid en Duivendrecht. Het voetballen werd vervangen door volleybal, omdat het voetbal vaak te wild werd en er serieuze blessures ontstonden. De brandweer assisteerde bij spuitvoetbal en de muziek

De bakfietsrace in 1986 bij Kruidenhof. Rechts met zijn voeten op het fietspad penningmeester Paul Monsees (foto Gerrit Hols, coll. HKD)

's avonds varieerde. De band van zanger en buurtgenoot Wout Oeseburg heeft een paar keer opgetreden, maar ook Jan Rot speelde, ver voordat hij bekend werd, een keer in de feesttent. Diemense bandjes en dj's werden vaak via via geregeld, andere bandjes werden meestal geregeld door Jan van den Brand, directeur van de Bijlmerbajes die daardoor contacten had met diverse bandjes.

Knock-outshow

In de jaren '83 en '84 werden de andere wijken opgeleverd en steeg het aantal inwoners van Diemen-Zuid fors. Daardoor nam ook de samenhang van de bewoners af. In 1986 werd het feest op verzoek van de gemeente verplaatst van de speelweide bij Maanzaarderf naar het plein voor winkelcentrum Kruidenhof en het buurtcentrum Het Kruidvat. Doordat de grasondergrond vervangen was door het stenen plaveisel werden er geen sportwedstrijden meer gehouden, maar daarvoor in de plaats organiseerde Jan Verhagen, toen nog badmeester in het Duranbad, thans vakleerkracht gymnastiek bij een aantal scholen in Diemen, een knock-out show. Er waren opdrachten, vragen en bij iedere ronde vielen er deelnemers af. De hoofdprijs was een cadeaubon en een echte auto. Deze auto was door een kraan van Saan omhoog getakeld en toen de winnaar bekend werd gemaakt, werd de auto losgekoppeld van de hijskraan en viel deze te pletter op een afgesloten deel van het plein. De spreekstalmeester kondigde aan dat de eerste prijs gevallen was.

Maanzaarderf

Hoewel het feest nu bedoeld was voor heel Diemen-Zuid, bleek dat de meeste actieve deelnemers nog steeds uit de wijk Akkerland kwamen. Voor de organisatie het moment om zich te bezinnen op de toekomst. Op 21 augustus 1986 verscheen in de *Diemer Courant* een interview met drie van de oorspronkelijke initiatiefnemers, namelijk Ans Breggeman, Peter van den Elzen en Peter van Bolhuis.

Peter van den Elzen legde uit dat hij de nieuwe plaats toch wat minder geslaagd vond. "Ik weet niet in hoeverre het door de plaats komt, maar we trokken bij Kruidenhof een ander publiek dan op Maanzaarderf. Mensen komen uit verschillende wijken, ze kennen elkaar niet. Dat had tot gevolg dat ze ook minder bereid waren om mee te doen met allerlei spelletjes. Een beetje rondkijken op de vrijmarkt, een beetje kijken naar de spelletjes, dat was toch wel de hoofdmoot."

De redacteur van de *Diemer Courant* ging het artikel verder met: "Dat bleek in eerdere jaren ook al voor te komen. Op de meeste foto's van de spelletjes die de groep in de loop der jaren bedacht heeft, staan vooral de organisatoren zelf. Het publiek bleek toch zelden behoefte te hebben om mee te doen met spelletjes waarbij het risico om er druipend van nattigheid vanaf te komen groot was."

Dit stuk werd geschreven op basis van de herinneringen van de schrijver aan de hand van het plakboek dat Ans Breggeman in die jaren heeft bijgehouden.

Vergissing rond prent uit 1733 opgelost

WAS TEKENAAR CORNELIS PRONK NU WEL OF NIET IN DIEMEN?

Alfred Bakker

Op de beeldbank van het Stadsarchief Amsterdam (SAA) staat een tekening van Cornelis Pronk uit 1733, met het slordige geschreven onderschrift “Gesigt van ’t dorp Diemen komende van Diemerbrug”. Een identieke prent is te vinden in de beeldbank van het Noord-Hollands Archief, maar dan met een net onderschrift “Gesigt op Aalsmeer”. Navraag bij onze zustervereniging in Aalsmeer bevestigde dat de prent in het SAA een gezicht op Aalsmeer betreft. De versie met het slordige onderschrift was nieuw voor hen.

Hoe kwam de maker van het onderschrift tot de veronderstelling dat het een gezicht van het dorp Diemen was? Is Pronk eigenlijk wel ooit in Diemen geweest? En zo ja, was dat in 1733?

“Gesigt van ’t dorp Dieme komende van Diemerbrug” (coll. Stadsarchief Amsterdam)

De tekening toont echter overduidelijk Aalsmeer, gezien vanuit het noord-oosten, vanaf de Oost-einderweg. De verkeerde annotatie in Oudhollands schrift is waarschijnlijk van Andries Schoemaker (1660-1735), de opdrachtgever van Cornelis Pronk. Het valt te betwijfelen of de tekening een kopie is van Pronks prent door Hendrik Spilman (1721-1784) zoals de toelichting luidt in het bijschrift van het Stadsarchief Amsterdam.

Städel Museum

Het Städel Museum in Frankfurt am Main beschikt ook over een tekening van Cornelis Pronk. Deze heeft als titel “Gesigt van het dorp Diemen”. Op de prent is de Mariakerk te herkennen. Links van de kerk is de pastorie met haar tuin zichtbaar. Ter hoogte van de kerktoren kunnen we het schoolhuis en het Rechthuis vermoeden, waarvan bekend is dat het tot 1757 een rieten dak had. Uiterst rechts is bebouwing te zien langs de Diemerlaan, die zelf niet zichtbaar is. De noordzijde van de kerktoren is frontaal afgebeeld. De oostzijde ligt in de schaduw. Het is dus een gezicht vanuit het noordoosten. Dankzij de contemporaine kaart van Jan Wandelaar kan bepaald worden, waar Pronk zijn tekening maakte. Mogelijk zat hij op het talud van de Diemer Zeedijk, een belangrijke doorgaande weg van Amsterdam naar Muiden. Het lage standpunt lijkt echter te wijzen op een plek in de weilanden tussen het dorp en de zeedijk.

Helaas is de tekening niet gedateerd. Martin Sonnabend, het hoofd van de “Graphische Sammlung bis 1750”, kon geen aanvullende informatie leveren.

Cornelis Pronk

Pronk (1691-1759) maakte honderden tekeningen. In de periode 1727-1730 tekende Pronk uitsluitend in Holland boven het IJ. Hij werkte in de jaren 1734 tot 1738 als illustrator voor de Verenigde Oostindische Compagnie. Daarna zijn tekeningen van plaatsen her en der in Holland van hem bekend.

Het is aannemelijk dat Pronk in de periode 1730-1734 het “Gesigt van het dorp Diemen” heeft gemaakt. Voor hun opdrachtgever Andries Schoemaker, een verzamelaar van topografische prenten, maakten Cornelis Pronk en Abraham de Haen een gemeenschappelijke tekenreis door Zuid-Holland. De Haen was in 1731 dicht bij Diemen,

“Gesigt van het dorp Diemen”, door Cornelis Pronk, vermoedelijk 1733 (coll. Städel Museum, Frankfurt)

Zelfportret van Cornelis Pronk (1691-1759) met driekante steek (coll. Stadsarchief Amsterdam)

toen hij de ruïne van Huis ten Bosch aan de Vecht bij Weesp tekende. Pronk was in de periode 1730-1734 in Kortenhoeve. Er zijn veel tekeningen uit 1733 bekend van plaatsen dicht bij Amsterdam, waar Pronk woonde: Oude Wetering, Aalsmeer, Bilderdam (samen met De Haen), Uithoorn en (iets verder van Amsterdam) Oudewater, samen met De Haen. Pronks gezicht van het dorp Diemen kan dus heel goed ook in 1733 gemaakt zijn.

Vergissing

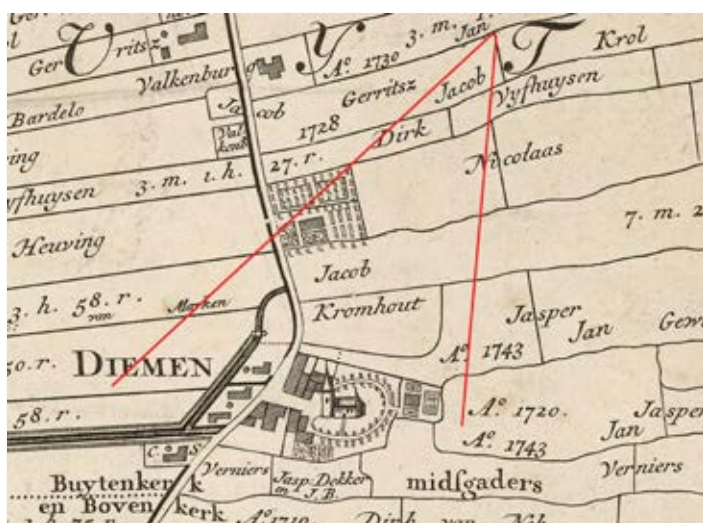
Op het eerste ‘gezicht’ is de vergissing van het onderschrift te begrijpen. De kwalificatie ‘komende van Diemerbrug’ wijst op een zekere bekendheid met de locale topografie, mogelijk via een kaart of een daadwerkelijk bezoek aan Diemen. Komende vanuit Diemerbrug zag je inderdaad een kerktoren tussen de boerderijen aan de Diemerlaan opdoemen. En dat er naast de Diemerlaan een sloot lag, klopt ook. Maar daar houden de overeenkomsten van Diemen met Aalsmeer op. In de Diemerlaan lag bijvoorbeeld ter hoogte van de Mariakerk

geen ophaalbrug. Ook lag er geen frontale bebouwing achter die fictieve ophaalbrug. De bebouwing langs de Diemerlaan was extensiever – en er stonden zeker geen panden met (trap)gevels aan de laan. De sloot lag – gezien vanuit Diemerbrug – aan de linkerkant van de laan. Tot slot stond de toren van de Mariakerk aan de westkant van het schip, en niet erachter zoals op Pronks vergisprent.

De verzamelaar Andries Schoemaker beschikte over duizenden tekeningen van locaties in de Republiek. Waarschijnlijk heeft Schoemaker het onderschrift geschreven. De verzamelaar maakte zelf ook amateuristische tekeningen van dorpsgezichten. Het handschrift op die prenten komt overeen met dat op de vergisprent.

Afsluiting

De prent die Pronk in 1733 van Aalsmeer maakte, is vijf jaar later bewerkt. Hij gaf de prent in 1738 de titel “Aalsmeer; te Zien van t Oostende” Pronks tekening van Diemen is, voor zover bekend, niet eerder beschreven. Hij komt niet voor in de catalogus van Pronks Noordhollandse tekeningen uit 1997.

Detail van de kaart van Jan Wandelaar uit 1749 met het globale standpunt van Cornelis Pronk in de weilanden ten noorden van Diemen toen hij het dorp tekende (coll. Gemeentearchief Diemen)

Bronnen

- Alfred **Bakker** (2019), Klaas Aker, schoolmeester in Diemen 1763-1795. Zullen wij niet nog een vaersjen zingen? *Historische Kring Diemen*, jrg. 29 nr. 1-2019.
- Jeanine **Otten** (1997), ‘Opdrachtgevers Andries en Gerit Schoemaker’ in: L. Kooijmans, E. A. de Jong en H. M. Brokken (red.) (1997), *Pronk met Pen en Penseel; Cornelis Pronk (1691-1759) tekent Noord-Holland*. Amsterdam: De Bataafsche Leeuw.
- Martin **Sonnabend** (2022), vriendelijke mededeling 23 februari 2022.
- Jan Willem **de Wijn** (2022), vriendelijke mededeling 7 februari 2022.
- www.noord-hollandsarchief.nl
- www.stadsarchiefamsterdam.nl/beeldbank
- www.staedelmuseum.de/go/ds/3114z

Diemen in 1952: Bijzonder nieuws uit de kranten van Diemen

HET JAAR DAT DE DIEMER COURANT TOT VELER SPIJT VERDWEEN

Bert Roest

IJsendijk's Buurtblad, 22 maart 1952

In 1952 is Diemen in een nieuwsvoorziening terecht gekomen, die pijnlijk is. De *Diemer Courant* is opgehouden te bestaan. Uitgever en drukkerij IJsendijk, gevestigd aan de Ouderkerkerlaan 15, heeft besloten om de nieuws- en advertentiekranen die zij uitgaf samen te voegen. Dat wil zeggen dat de zes buurtkranten in de Watergraafsmeer, Duivendrecht en Diemen sinds 1 januari 1952 als één huis-aan-huis krant verschijnen. Onder de naam: "IJsendijks' Buurtblad". In 1951 was het nieuws uit Diemen al minimaal. Uiteindelijk bleef er haast niets meer over. Over het beetje kunnen wij nog wel wat melden. Niet alleen het nieuws decimeerde, ook het aantal Diemer adverteerders zag geen brood meer in de nieuwe krant. Deze rubriek kan nog maar in drie afleveringen geschreven worden omdat er daarna geen kranten voorhanden zijn. Maar wel een nieuwe concurrent in 1954.

IJsendijk's Buurtblad, 23 februari 1952

B&W verliest van gemeenteraad

Op zich is het heel bijzonder dat B&W een voorstel doet aan de gemeenteraad en dat dit voorstel wordt afgeschoten. De politie in Diemen was veel te klein behuisd en moest nodig een betere werkplek krijgen. Maar niet tegen elke prijs. Medio februari 1952 stemde de raad een voorstel met 9-2 af! In het bericht dat bij dit artikel is bijgevoegd, staat een kort verslag over de discussie. Overigens, het publiek dat de vergadering bijwoonde, moest de raadzaal verlaten. B&W vond dat de besprekingen in het geheim moesten plaatsvinden. Vreemde politiek. Alsof in een dorp als Diemen het besprokene geheim zou blijven.

B&W vond dat de besprekingen in het geheim moesten plaatsvinden. Alsof in een dorp als Diemen het besprokene geheim zou blijven.

Advertenties die je niet meer ziet

Weinig nieuws melden wij. Maar ook advertenties minimaal. De samengevoegde bladen leverden bijna wekelijks slechts een miezerige twee pagina's op. De advertenties die in IJsendijk's Buurtblad staan, komen vooral uit de Watergraafsmeer. De enkele Diemer advertenties kunnen soms een echt tijdbeeld geven.

Wat te denken bijvoorbeeld van de annonce van de gebr. Emmerik, die opkoper is van bijvoorbeeld huishoudlappen en papier. Een soort kringloop, waarbij het ingeleverde materiaal zelfs geld opbrengt. Overigens was het in Nederlands eerste "kringlopen" normaal, dat je iets betaald kreeg voor de ingeleverde spullen. Zoals boeken en kleren.

Huismoeders doet uw voordeel!
Brengt uw huishoudlappen naar de firma
Gebr. Emmerik
Weesperstraat 96 Diemen Telefoon 52979
35 ct per kg Eerlijk gewicht
Tevens zijn wij koper van alle soorten papier tegen de hoogste waarde, ook kleermakerssnippers
Bij grotere partijen gratis afgehaald

IJsendijk's Buurtblad, 12 april 1952

Een advertentie van de Vrije Protestantse Radio Omroep (V.P.R.O.) herinnert ons nog aan deze nu progressieve omroep VPRO zonder puntjes. Dat deze of welke omroep dan ook in een plaatselijk advertentieblad adverteert is meer dan bijzonder.

Radioblad „Vrije Geluiden”
Abonn. per week, maand of kwartaal
Vrijz. Prot. Radio Omroep (V.P.R.O.)
Consulaat A'dam-O: Linnaeusparkw. 52¹¹, Tel. 52865
Diemen: Burg. v. Tienew. 14¹, Arent Krijtsstraat 6¹
Duitvendrecht: Populierstraat 13hs
Corr. Pretoriusstr. 18¹¹, Voltastr. 12¹, Laplacestr. 78¹,
Rozendaalstr. 7¹, tel. 54917, Oogststr. 13
Ag. 1e v. Swindenstr. 15, tel. 50396, Hogeweg 21, tel. 55111

IJsendijk's Buurtblad, 3 mei 1952

Niet alleen het nieuws decimeerde, ook het aantal Diemer adverteerders zag geen brood meer in de nieuwe krant.

En dan plaatst "Het Witte Kruis" een advertentie in verband met een vergadering. Nogal een 'interessante' agenda. Zou je daarom je vrije avond na een lange werkdag eraan besteden?

Noordhollandse Ver. „HET WITTE KRUIS”, Afd. Diemen
Algemene ledenvergadering
op Maandagavond 12 Mei 1952, aanvang 8 uur,
in het Witte Kruisgebouw, Burg. Bickerstraat 17, Diemen
AGENDA:
1. Opening. 2. Notulen. 3. Ingekomen stukken.
4. Jaarverslag secretaris. 5. Jaarverslag penningmeester.
6. Verslag kascontrole-commissie. 7. Benoeming kascomm.
8. Verkiezing 1 bestuurslid wegens vertrek naar elders van de heer S. Bakker. 9. Bestuursmededelingen.
10. Rondvraag. 11. Sluiting.
Alle leden worden dringend verzocht deze belangrijke jaarvergadering bij te wonen.
HET BESTUUR.

IJsendijk's Buurtblad, 10 mei 1952

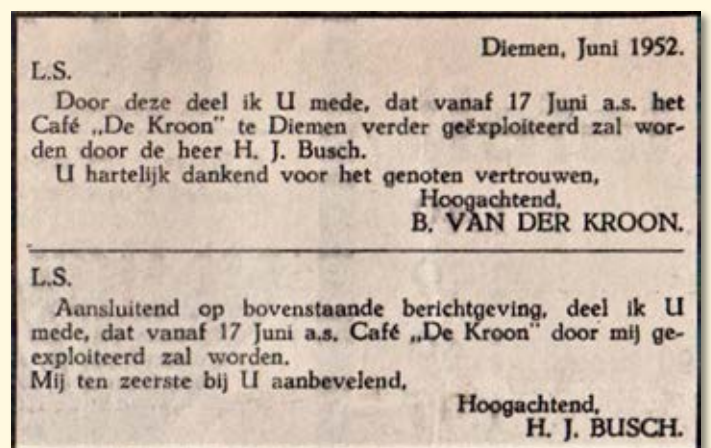
En ja, Diemen was nog een agrarisch dorp. Er werd in 1952 nog een melkcursus gegeven.

Holl. Mij van Landbouw, Afd. Diemen
Melkcursus
Bij genoegzame deelname wordt voor belanghebbenden een melkcursus gehouden. Cursisten, die wensen deel te nemen aan deze cursus moeten de leeftijd van 16 jaar bereikt hebben en dienen zich op te geven vóór 17 Mei a.s. bij ondergetekende.
Namens het bestuur, D. STAAL, Secr.

IJsendijk's Buurtblad, 10 mei 1952

Heb je je weleens afgevraagd waaraan Hotel De Kroon zijn naam te danken heeft? Simpel, de eigenaar en uitbater heette Boudewijn van der Kroon.

Diemen, Juni 1952.

L.S.
Door deze deel ik U mede, dat vanaf 17 Juni a.s. het Café „De Kroon” te Diemen verder geëxploiteerd zal worden door de heer H. J. Busch.
U hartelijk dankend voor het genoten vertrouwen,
Hoogachtend,
B. VAN DER KROON.

L.S.
Aansluitend op bovenstaande berichtgeving, deel ik U mede, dat vanaf 17 Juni a.s. Café „De Kroon” door mij geëxploiteerd zal worden.
Mij ten zeerste bij U aanbevelend,
Hoogachtend,
H. J. BUSCH.

IJsendijk's Buurtblad, 14 juni 1952

REACTIES OP DE BEELDBANK VAN DE HISTORISCHE KRING DIEMEN

Wiard Krook

Een bezoeker van de Beeldbank van de Historische Kring Diemen heeft de mogelijkheid direct te reageren op een foto en/of de fotobeschrijving. Onder aan de pagina van elk record bevindt zich een knop waar aanvullende informatie (of een correctie) kan worden gemeld. Graag vernemen we de naam van de melder of eventueel een telefoonnummer of e-mailadres zodat we indien nodig nader contact kunnen opnemen. Uit de vele reacties die we in de loop der tijd mochten ontvangen willen we er een paar interessante nader bekijken.

Hein Piep (hkd12017)

In 1967 fotografeerde Willem Mol de boerderij van de familie H. Vedder aan de Ouddiemerlaan te Oud-Diemen. Jaren later weet Dick van Dijk nog steeds de bijnaam van boer Vedder, namelijk: Hein Piep.

Het 'Rooie Dorp'

Yoke Berry-van Kooij, woonachtig in de stad Wollongong in de staat Nieuw-Zuid-Wales in Australië schreef ons dat haar ouders en grootouders indertijd in het zogenaamde 'Rooie Dorp' in Diemen woonden. Vader Van Kooij werd daar in 1928 geboren. Haar vraag was of er nog een plattegrond bestaat van het Rooie Dorp. Ook wil ze graag weten of er uit de periode van voor 1940 nog gegevens bekend zijn van andere voormalige bewoners. Zo blijkt dat er ook in het verre buitenland nog veel aan Diemen wordt gedacht.

Zowel door onderzoekers van de HKD als door een medewerker van het Gemeentearchief van Diemen werd gespeurd naar gegevens over deze vrij onbekende Diemense geschiedenis.

Wie het weet mag het zeggen (hkd09134)

Soms krijgt de redactie een verzoek om te proberen de locatie van een foto te bepalen. Zo stuurde Rob Volkert uit Purmerend ons een familiefoto waarvan hij graag wil weten waar deze is gemaakt. De kiek is in Diemen genomen in 1935 of 1936. De opvallende bouwstijl, die aan de Amsterdamse School doet denken, maakt het aannemelijk dat we hier in de vooroorlogse Nieuwe Buurt zijn, met name de Jan Bertsstraat of de Johan van Soesdijkstraat. Helaas werd de Nieuwe Buurt in de Tweede Wereldoorlog door de Duitse bezetter afgebroken.

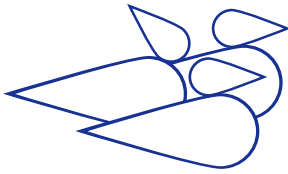
Het 'Stille Weggetje' (hkd07381)

Bert Roest uit Bussum stuurde aanvullende informatie over het Kerkepad. Dit pad liep van het zogenoemde 'Stille Weggetje' langs de ringspoordijk naar De Diem. Tot begin 1800 liepen de mensen van Overdiemen naar (Oud-)Diemen, waar de kerk stond. Met een bootje stak men het water van De Diem over.

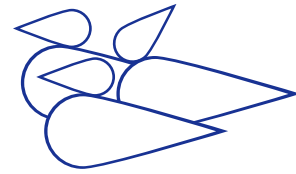
Schoolfoto (hkd00523)

Beb Barlag-de Wit uit Amstelveen herkende haar vader Gerardus Antonius Maria de Wit als leerling op een schoolfoto uit 1922 of 1923. Het is de in het zwart geklede jongen (geboren 9 maart 1912) geheel rechts op de achterste rij. Wie vult de gegevens aan met de naam van de school?

PRIKBORD

Regelmatig komen er schenkingen binnen bij het bestuur van de *Historische Kring Diemen*. De verzameling van aan Diemen gerelateerde foto's, documenten en voorwerpen groeit gestaag. Alles wordt opgenomen in het HKD-Schenkingsregister. Vele generaties na ons kunnen van de historische collectie genieten en kennis nemen van de herkomst. Uiteraard worden ook anonieme schenkingen aanvaard.

Het Atelier

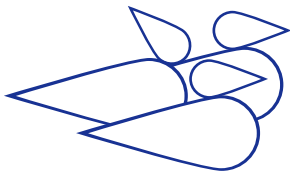
De HKD-Beeldbank werd de afgelopen periode aangevuld met een aantal fraaie foto's van Marianne Smallegange. Zij maakte foto's van de nieuwbouw van de OBS "Het Atelier" in de wijk Holland Park in Diemen Zuid. Het zijn historische opnamen voor de toekomst.

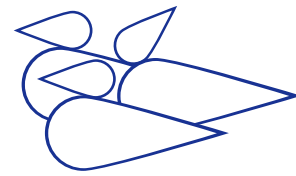
Joodse Huizen deel 8 en Diemen

Onlangs verscheen deel 8 van de boekenserie Joodse Huizen. In de verhalen staan verhalen van voor-oorlogse bewoners centraal. Esther Shaya is een van de redacteurs van de unieke serie verhalen. In het vorige deel 7 beschreef zijn de geschiedenis van Isaac de Liever in Maastricht. Ronald van Gelder reconstrueerde in deel 7 de familiegeschiedenis van zijn opa Eliazer Pinto.

In het pas uitgekomen deel 8 neemt Frank Oorthuys, tot voor kort technisch specialist van Theater De Omval in Diemen, de lezer mee naar zijn geboortehuis Amstel 3 in Amsterdam. Taco ten Dam schrijft over het gezin Rotenberg dat vanaf 1933 tot 1942 in Diemen woonde, met als laatste adres de Jan Bertsstraat 14¹. Het fraai vormgegeven boek telt ruim 200 bladzijden met 26 verhalen en veel beeldmateriaal.

PRIKBORD

Ajax

HKD-lid Rolf Schoevaart vult regelmatig de HKD-collectie aan met leuk Diemens materiaal. Ditmaal was het een rond dienblad van blik met daarop een afbeelding van het complete Ajax-elftal uit de periode 1982-1983. Het dienblad was een reclame van het Diemense groothandelscentrum VEN. Van 1982 tot 2004 was de VEN, gevestigd aan de Weesperstraat, een van de zes sponsors van Ajax. Op de afbeelding is o.a. Johan Cruyff te zien die in december 1981 terugkeerde bij Ajax. De vader van Rolf was Wim "Meneer" Schoevaart (1918-2013), vanaf zijn twaalfde jaar lid van Ajax, bestuurslid in talrijke functies en als archivaris de culturbewaarder van de club.

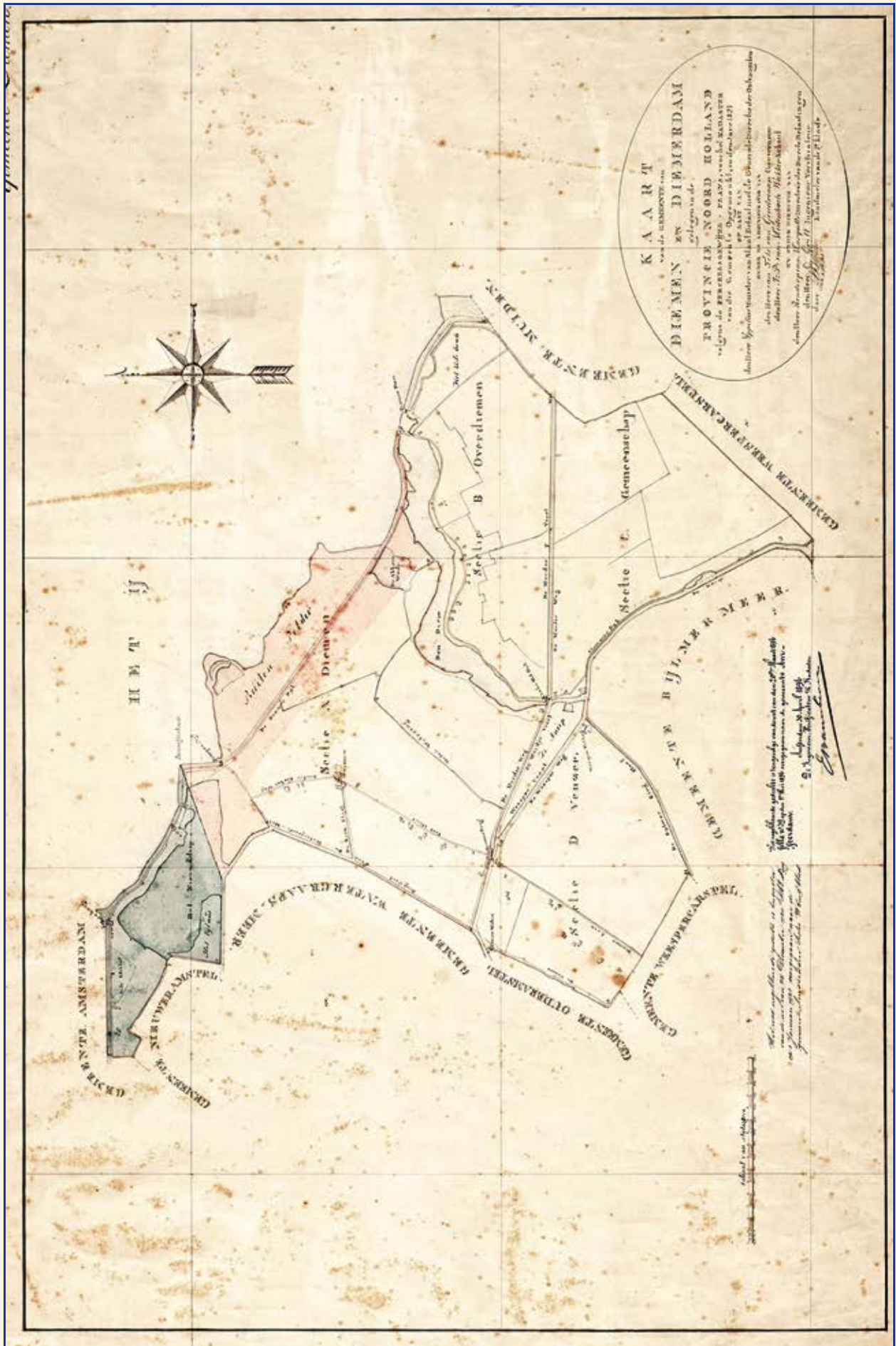
Het dienblad was een reclame van het Diemense groothandelscentrum VEN.

Reactie Frans Stoelinga op vraag Jaap Haag

Enthousiast lezer en oud-bewoner van Schoolstraat 55, Frans Stoelinga, reageerde op een vraag van Jaap Haag in zijn artikel Katholiek Diemen in 'banden' gekluisterd. Jaap vroeg zich af op pagina 13 "of ook vanuit Diemen mensen daarnaar (de Stille Omgang in Amsterdam) toe gingen".

Frans: "Vanaf ik denk mijn veertiende jaar (1956) liep ik met mijn vader een aantal keren de Stille Omgang. Ook andere rooms-katholieken uit Diemen waren bij deze tochten aanwezig. Als ik mij goed herinner zijn we ook een paar keer met een gecharterde bus naar Amsterdam gegaan. Ik denk dat mijn laatste 'Omgang' in 1961 was."

Kaart van de Gemeente van Diemen en Diemerdam gelegen in de Provincie Noord Holland volgens de percelsgewijze-plans, voor het kadaster van de Gemeente opgemaakt in der Jare 1821 (Gem. Archief Diemen).
 Links boven bij Zeeburg (tussen de aanduiding Gemeente Amsterdam en Gemeente Nieuwer Amstel, ten westen van het Nieuwe Diep) staat het "Jode Kerkhof" aangegeven. Bij de brug in de Weesperweg over de Bijlmer Ring-Sloot staat het Weesper Tolhek (zie pagina 2-7).